

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOGIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
PSIHOLOĢIJAS NODAĻA

**TĒVU IESAISTE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU
APRŪPĒ UN AUDZINĀŠANĀ, VECĀKU DEPRESIJAS SIMPTOMI
UN BĒRNU UZVEDĪBAS PROBLĒMAS**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Solvita Kulikovska**

Studenta apliecības Nr.: sk08108

Darba vadītājs: Asoc. prof., Dr. psych. Anika Miltuze

RĪGA 2019

ANOTĀCIJA

Pētījuma mērķis bija noskaidrot, kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām.

Pētījuma respondenti bija bioloģiskie vecāki bērnam bez hroniskas saslimšanas un attīstības traucējumiem, vecumā no 3 līdz 5 gadiem, kas dzīvo kopā, un pētījuma veikšanas brīdī bija sasnieguši vismaz 21 gada vecumu. Pētījumā piedalījās 110 vecāku pāri, kuros 110 bija mātes vecumā no 23 līdz 49 gadiem ($M=34,94$, $SD=4,57$) un 110 bija tēvi vecumā no 27 līdz 59 gadiem ($M=36,89$, $SD=5,82$).

Pētījumā tika izmantota Depresijas, trauksmes, stresa aptauja (Lovibond & Lovibond, 1995), Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas (1,5-5 gadi) vecāku forma (Achenbach & Rescorla, 2000) un Tēvu iesaistes aptauja - īsā forma (Hawkins et al., 2002), kurai pētījuma ietvaros tika veikta sākotnējā adaptācija.

Pētījuma mērķis tika sasniegts un galvenie secinājumi ir: pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības māšu un tēvu depresijas simptomu novērtējumos; augstākam tēvu novērtējumam par savu iesaistīšanos bērna aprūpē un audzināšanā, ir negatīva sakarība ar tēvu novērtējumu par bērnu uzvedības problēmām; tēvu depresijas simptomiem ir pozitīva saistība ar bērnu uzvedības problēmām (tēvu novērtējumā); pirmsskolas vecuma bērnu internalizētu uzvedību prognozē augstāki depresijas simptomi tēviem kopā ar zemāku tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), savukārt bērnu eksternalizētu uzvedību prognozē depresijas simptomi tēviem; tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) prognozē lielāka tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) kopā ar zemiem tēvu novērtējumiem par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām. Pārējās konstatētās mainīgo saistības ir aprakstītas un analizētas pētījuma ietvaros.

Atslēgas vārdi: tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, depresijas simptomi mātēm, depresijas simptomi tēviem, pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmas.

ABSTRACT

The aim of the present study was to examine associations between father involvement, parental depression symptoms and behavior problems in preschool children.

Participants were biological parents of preschool children (ages 3-5) without chronic diseases or development disorders, Parents lived together and were at least 21 year old. There were 110 families from which 110 were mothers ages 23-49 ($M=34,94$, $SD=4,57$) and 110 fathers ages 27-59 ($M=36,89$, $SD=5,82$).

Depression Anxiety Stress Scales (DASS-42, Lovibond & Lovibond, 1995) and Child Behavior Checklist (CBCL) for ages 1,5 to 5, Caregiver Report Form, (Achenbach & Rescorla, 2000) was used and Inventory of Father Involvement – short form (IFI-SF, Hawkins et al., 2002) which primary adaptation was made during the study.

The aim of present study was reached and the main conclusions are: there are statistical significant differences between ratings of parental depression symptoms; self-assessed father involvement has a negative association with children behavior problems; father's depression symptoms have positive association with children behavior problems; father's depression symptoms together with lower ratings of self assessment of father's involvement predicts internalized behavior problems in children; father's depressive symptoms predicts externalized behavior problems in children; mother's ratings of father involvement together with lower father's ratings of externalized behavior problems in children predicts self-assessed father involvement. These and the rest of findings are discussed in the present study.

Key words: father involvement, maternal depressive symptoms, paternal depressive symptoms, behavior problems in preschool children.

SATURS

Ievads	4
Tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā	6
Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā jēdziens	6
Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā ietekmējošie faktori.....	7
Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā novērtēšana	7
Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā, un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības	9
Māšu depresijas simptomu un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības	11
Tēvu depresijas simptomu un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības.....	13
Tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomi un bērnu uzvedības problēmas	15
Metode.....	19
Pētījuma dalībnieki.....	19
Pētījuma instrumentārijs	20
Pētījuma procedūra.....	22
Rezultāti	24
Diskusija.....	30
Secinājumi	36
Pateicības.....	39
Izmantotā literatūra un avoti.....	40
Pielikums	49
1.pielikums: Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas pantu aprakstošās statistikas un ticamības rādītāji.....	49

IEVADS

Pēdējo trīsdesmit gadu laikā ir augusi pētnieku interese par tēvu iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā un tās lomu bērna attīstībā, un ģimenes labklājībā (piemēram, Flouri, 2010; Barker, Iles & Ramchandani, 2017). Tradicionālās (kultūrā balstītās) tēva lomu funkciju robežas kļuvušas neskaidras, pateicoties, piemēram, tam, ka plaši izplatītas ir ģimenes ar pirmsskolas vecuma bērniem, kurās algotu darbu strādā abi vecāki. No vīrieša/tēva tiek sagaidīta arī lielāka iesaistīšanās bērna kā fiziskajā, tā emocionālajā aprūpē (Connelly, 2016; Harrington, Van Deusen, & Ladge, 2010), piemēram, nodrošinot emocionālo atbalstu, ieņemot skolotāja un vadītāja lomas, un līdzdarbojoties ikdienas bērna aprūpes jautājumos (Harrington, 2011), tomēr ir maz zināms par pozitīvas tēvu iesaistes ietekmējošiem faktoriem un to sakarībām ģimenes kontekstā.

Kā vieni no tēvu iesaistes ietekmējošajiem faktoriem literatūrā tiek minēta tēvu un māšu depresija, kā arī bērna uzvedības problēmas (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017; Shafer, Fielding & Holmes, 2019). Pētījumos ir noskaidrots, ka depresijas izplatība, salīdzinot ar vecākiem, kuriem ir bērni pusaudžu vecumā vai pāriem, kuriem nav bērnu, ir biežāk sastopama to vecāku vidū, kuriem ir mazi bērni (Umberson, Pudrovska, & Reczek, 2010). Un vecāku depresijas simptomi negatīvi ietekmē bērnu attīstību, ģimenes stabilitāti, tajā skaitā veicina bērnu eksternalizētas un internalizētas uzvedības attīstību (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017; Kuo, Volling, & Gonzalez, 2018; Shafer, Fielding & Holmes, 2019; Slatcher, & Trentacosta, 2011).

Pēdējo dažu gadu laikā ir augusi Latvijas sabiedrības un mediju interese par tēva lomu un līdzdalību bērna dzīvē. Tiek veltīti raksti, piemēram, "Bērniem nav laika gaidīt" (Bokišs, 2018, 2019), veiktas aptaujas (Centrs Dardedze, 2014) un sociālantropoloģiski pētījumi (Sedlenieks & Rolle, 2016; Sedlenieks, Saulītis & Rolle, 2017), kā arī biedrība "Tēvi" (Biedrība ģimenes atbalstam "Tēvi", 2019) organizē dažādus atbalsta un izglītojošos pasākumus tēviem. Arī 2018.gada decembrī Latvijas radio 5 organizētais labdarības maratons "Dod pieci!" (Latvijas Radio, 2018), kura mērķis bija savākt līdzekļus bezmaksas praktiskām un psiholoģiskām mācībām jaunajiem vecākiem, raisīja virkni diskusiju un jautājumu par dažādiem ar vecāku-bērnu mijiedarbību saistītiem jautājumiem, tajā skaitā tēva klātbūtnes nozīmi bērna audzināšanā un aprūpē, ar uzsvaru uz kopīgi pavadītā laika apjomu un kvalitāti. Tomēr bez šiem aspektiem tēva-bērna mijiedarbībā ir nepieciešams precizēt arī citas tēvu iesaistes jomas un skaidrot iesaistes prognozējošo faktoru sakarības, lai tuvotos plašākai izpratnei par tēva iesaistes funkcijām ģimenes kontekstā.

Šī maģistra darba pētījuma atziņas būs noderīgas psihologu praktiskajā darbā ar ģimenēm, tēvu vajadzībām atbilstošu mācību vai atbalsta programmu papildināšanā un izveidē, kā arī turpmākajiem pētījumiem, lai rastu plašāku izpratni par pozitīvu tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, tās prognozējošajiem faktoriem un šo faktoru mijiedarbības sakarībām mūsdienu ģimenēs Latvijā.

TĒVU IESAISTE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU APRŪPĒ UN AUDZINĀŠANĀ

Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā jēdziens

Tēvu iesaistes jēdziens (*father involvement*) vēsturiski ir vairākkārt ticis operacionalizēts. Kā pirmais un visplašāk izmantotais ir Mihaela Lamba un kolēģu (Lamb, Pleck, Charnov, & Levine, 1985) izveidotais tēvu iesaistes modelis, kas iekļauj trīs galvenās tēvu iesaistes dimensijas, tās ir: 1) iesaiste (*engagement*) – kas ir tieša mijiedarbība ar bērnu, kuras laikā tēvs pauž rūpes, spēlējas vai dara kopā ar bērnu citas aktivitātes; 2) pieejamība (*accessibility, availability*) – tēvs var nebūt tiešā mijiedarbībā ar bērnu, bet viņš ir pieejams bērnam, piemēram, bērns var spēlēties citā istabā vai patstāvīgi rotaļāties turpat blakus tēvam, kamēr tēvs virtuvē gatavo maltīti un nepieciešamības gadījumā mijiedarboties ar tēvu; 3) atbildība (*responsibility*) – pārliecināšanās, ka tiek nodrošinātas rūpes par bērnu, nepieciešamo resursu nodrošināšana. Taču šis modelis ir ticis kritizēts un ir norādīts, ka tēvu iesaiste ir multidimensionāls konstrukts, kas līdzās tēvu novērojama uzvedībai iekļauj arī emocionālos, kognitīvos un ētiskos aspektus (Hawkins & Palkovitz, 1999).

Laika gaitā šis teorētiskais modelis ir ticis pilnveidots un ir bijuši mēģinājumi papildināt iesaistes konceptu atbilstoši tēvu lomas izmaiņām (Cabrera & Tamis-LeMonda, 2012; Pleck, 2010, 2012). Kamēr citi autori ir pievērsuši uzmanību tēvu fiziskas klātbūtnes mērījumiem (Keown & Palmer, 2014) vai tēvu attieksmēm (Dubeau, Coutu, & Lavingueur, 2013), Jozefa Pleka (Pleck, 2010, 2012) tēvu iesaistes modelis, kurš tiek izmantots šī pētījuma ietvaros, ietver piecas iesaistes dimensijas, kur trīs primārās ir: 1) pozitīvas iesaistes aktivitātes (*positive engagement activities*), kas ir intensīva tēva-bērna tieša mijiedarbība ar mērķi veicināt bērna attīstību, piemēram, grāmatu lasīšana, nodarbošanās ar sportu, spēļu spēlēšana; 2) emocionāls siltums - atsaucība (*warmth - responsiveness*) – tuvība un atsaucīgums uz bērnu, piemēram, apskaušanās, atzinības un pieķeršanās izrādīšana; 3) kontrole (*control*) – uzraudzīšana un lēmumu pieņemšana, piemēram, ierobežojumu noteikšana, disciplinēšana, informētība par bērna atrašanās vietu. Un divas papildus dimensijas, kas atbilst Lamba (Lamb et al., 1985) oriģinālā modeļa “atbildības” dimensijai: 4) netieša aprūpe (*indirect care*), kas ietver rūpes par bērnu, bet bez tiešas mijiedarbības ar viņu, piemēram, bērnudārza izvēle, nepieciešamo lieto iegāde bērnam, satikšanās ar draugiem noorganizēšana; 5) procesa atbildība (*process responsibility*) – uzraudzīšana, lai bērna vajadzība pēc pirmajām četrām tēva iesaistes dimensijām tiek nodrošināta atbilstoši tēva iesaistes apjomam.

Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā ietekmējošie faktori

Literatūrā pārsvarā dominē pētījumi, kas ir fokusēti uz tēvu iesaistes ietekmes mērījumiem attiecībā uz bērnu uzvedības problēmu rādītājiem (piemēram, Yogman & Garfield, 2016), un ir maz zināms par pozitīvas tēvu iesaistes prognozējošajiem faktoriem. Taču esošajos pētījumos konstatēts, ka tēvu iesaisti var ietekmēt, bērna vecums, dzimums un temperaments, mātes un tēva depresija, pāra attiecību konflikti, vecāku attiecības, vai bērna tēvs ir bioloģiskais tēvs vai patēvs, audzītēvs, socioekonomiskie apstākļi, apkārtējās vides un kultūras ietekme (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017; Torres, Veríssimo, Monteiro, Ribeiro, & Santos, 2014). Tomēr kā iespējams būtiskākais faktors tiek izvirzīta tēvu depresija (Goodman et al., 2011; Shafer, Fielding & Holmes, 2019; Shafer, Fielding, & Wendt, 2017).

Tēvu iesaistes bērnu aprūpē un audzināšanā novērtēšana

Literatūrā ir norādes uz pastāvošajiem izaicinājumiem tēvu iesaistes pētījumos, lai noteiktu prognozējamākos faktoros bērna attīstības norisē. Vairumā gadījumu (Chang, Halpern, & Kaufman, 2008; Goodman, Lusby, Thompson, Newport, & Stowe, 2014) tiek veikti pieraksti (dienasgrāmatas) par tēva un bērna kopā pavadīto laiku, tā biežumu (Livingston, 2013; Brown, Mangelsdorf, Shigeto, & Wong, 2018), mātes sniedz novērtējumu par tēva iesaisti, tiek izmantotas pielāgotas pašnovērtējuma aptaujas vai izmantoti jau esošie statistikas dati. Taču, ja par tēvu iesaisti tiek sniegta informācija no mātes puses, pastāv virkne latentu mainīgo, kas var ietekmēt iesaistes vērtējumu, kā, piemēram, mātes depresijas simptomu izteiktība (Raskin, Fosse, & Easterbrooks, 2015), mātes attiecību stabilitāte ar vīrieti/tēvu (Petren, Garneau-Rosner, & Yildirim, 2018). Lai gan no otras puses, māšu novērtējums tēvu iesaistē arī var būt efektīvs izpētes instruments (Martin, Brazil, & Brooks-Gunn, 2013), tomēr jāņem vērā, ka mātes novērtējums un tēva pašnovērtējums var sniegt pretrunīgus rezultātus (Kitterød & Lyngstad, 2014, Thurber & Sheehan, 2012).

Vēl tēvu iesaistes novērtēšanā bez pašiem tēviem (piemēram, Barrocas, Vieira-Santos, Paixão, Roberto, & Pereira, 2017) pētījumos ir iekļauti arī pieaugušie bērni, vai gan mātes, gan tēvi (Hernandez & Coley, 2007), kur novērtējums galvenokārt tiek sniegts par tēva iesaistes laika apjomu un tikai netieši par mijiedarbības kvalitāti.

Attīstoties sākotnēji izveidotajam tēvu iesaistes modelim, ir secināts, ka tēvu iesaiste ir multidimensionāls konstrukts, kas paredz nepieciešamību pētījumu metodoloģijā izmantot tādu tēvu iesaistes pašnovērtējuma aptauju, kas pēc iespējas plašāk aptvertu tēvu iesaistes dimensijas (Singley, 2017). Balstoties uz oriģinālo tēvu iesaistes modeļa konceptu tika izveidota Tēvu iesaistes aptauja - īsā forma (*Inventory of Father Involvement- Short Form* (IFI-SF), Hawkins, Bradford, Palkovitz, Christiansen, Day, & Call, 2002), kas ļauj novērtēt

tēvu tiešo un netiešo iesaisti, ņemot vērā emociju, kognitīvo procesu un uzvedības dimensijas. Aptauja aptver jaunāko tēvu iesaistes teorētisko konceptualizāciju aspektus, piemēram, “emocionāls siltums” un “kontrolē” (Pleck, 2010), kā arī iekļautie mērījumi atbilst kopējam teorētiskajam skatījumam par vecāku vai kādas citas aprūpējošās personas iesaisti. Tātad šo aptauju ir vienkārši pielāgot kā tēvu, tā māšu iesaistes novērtējumam (Pleck, 2012). Un pētījumos šī aptauja tiek izmantota, lai noskaidrotu tēva iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā, kad vīrietis aizpilda pašnovērtējuma aptauju un sievietē sniedz novērtējumu par bērna tēva iesaisti (Barrocas et al., 2017).

Šī pētījuma ietvaros aptaujai ir veikta sākotnējā adaptācija latviešu valodā, un to turpmāk varēs attīstīt un pielietot kā zinātniskajā darbā, tā arī psihologu praksēs, jo aptauja var būt kā vienkāršs instruments, lai noteiktu potenciālās tēva iesaistes novērtējuma izmaiņas, piemēram, psiholoģiskās konsultēšanas vai atbalsta programmas dēļ. Un aptaujas rezultāti dos iespēju noteikt, kurās jomās tēvam nepieciešams atbalsts un/vai izglītošana bērna aprūpes jautājumos.

Tātad tēvu iesaiste ir multidimensionāls konstrukts, kuru pētnieki turpina pilnveidot un izskaidrot atbilstoši kultūrā balstītām tēvu lomas izmaiņām. Līdz šim veiktajos pētījumos ir noskaidrota tēvu depresijas dominējošā loma tēvu iesaistes prognozēs, un ir maz zināms par citiem tēvu iesaistes prognozējošajiem faktoriem. Kā arī vairums veikto pētījumu bērnu uzvedības problēmas tiek skaidrotas ar tēvu iesaistes novērtējumu. Kā viens no būtiskākajiem tēvu iesaistes korekta novērtējuma izaicinājumiem ir tādas novērtējuma aptaujas izmantošana, kas pēc iespējas plašāk aptvertu tēvu iesaistes teorētiskā modeļa aspektus, kā arī iepriekš veiktie pētījuma rezultāti norāda uz nepieciešamību pēc abu vecāku tēvu iesaistes novērtējumiem. Nākamajā nodaļā tiks analizētas tēvu iesaistes un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu saistības.

TĒVU IESAISTES BĒRNU APRŪPĒ UN AUDZINĀŠANĀ, UN PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU UZVEDĪBAS PROBLĒMU SAKARĪBAS

No mūsdienu vīriešiem/tēviem tiek sagaidīta lielāka iesaistīšanās bērna kā fiziskajā, tā emocionālajā aprūpē (Connelly, 2016; Harrington, Van Deusen, & Ladge, 2010), piemēram, nodrošinot emocionālo atbalstu, ieņemot skolotāja un vadītāja lomas, un līdzdarbojoties ikdienas bērna aprūpes jautājumos (Harrington, 2011). Vairums pētījumu demonstrē tēvu iesaisti un pozitīvu tēva-bērna mijiedarbību, kā aizsargājošos faktorus bērnam un ar pozitīvu ietekmi bērna attīstībā (Allgood, Beckert, & Peterson, 2012; Panter-Brick, Burgess, Eggerman, McAllister, Pruett, & Leckman, 2014), piemēram, pētījumu apskatā (Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid, & Bremberg, 2008) kopā tika iekļauti 22300 bērni, un 22 no 24 pētījumu rezultātiem tika iegūti secinājumi, kas apstiprina pozitīvas tēvu tiešas iesaistes labvēlīgo ietekmi bērna attīstībā.

Pozitīva tēva iesaiste tiek vērtēta, kā ļoti nozīmīga (taču ne primāra) bērna uzvedības problēmu dinamikā, taču citos pētījumos ir norādīts, ka bērna uzvedības problēmas ietekmē tēva iesaistes līmeni (Flouri, Midouhas, & Narayanan, 2016). Tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē tiek saistīta ar virkni psihosociālu un uzvedības izmaiņām, tajā skaitā kognitīvās, emocionālās un sociālās attīstības norisē un pielāgošanās kapacitātē (Brown, Mangelsdorf, & Neff, 2012; Jeynes, 2015; McWayne, Downer, Campos, & Harris, 2013; Pougnet, Serbin, Stack, & Schwartzman, 2011), kā arī prasmē veidot attiecības ar vienaudžiem, emociju regulācijas un pašregulācijas attīstībā (Lamb, 2000, 2010; Leidy, Schofield, & Parke, 2013; Sarkadi, Kristiansson, Oberklaid, & Bremberg, 2008; Yogman & Garfield, 2016).

Tomēr esošie rezultāti variē atbilstoši ģimenes kontekstam (piemēram, bērna vecums, vecāku attiecību statuss) un nevar izdarīt cēloņsakarību secinājumus, jo galvenokārt tiek veikti šķērsgriezuma pētījumi. Arī longitudināla veida pētījumos pastāv virkne izaicinājumu, lai iegūtu vispārināmus rezultātus. Piemēram, longitudinālajā pētījumā, kur tika vērtēta neprecējušos bioloģisko tēvu iesaistes ietekme uzvedības problēmās bērniem 1, 3 un 5 gadu vecumā (Choi, Kim, & Kunz, 2018), tika konstatētas statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas, turklāt ar tendenci uz mazāku tēvu iesaistīšanos bērnam pieaugot. Tomēr jāņem vērā, ka pētnieki neveica tēvu iesaistes tiešas mijiedarbības mērījumus, tādēļ rezultāti drīzāk atspoguļo tēvu pieejamības, sociālā un praktiskā atbalsta līmeņa izmaiņas, kā arī dati tika ievākti tikai no mātēm. Tādēļ mātēm var nebūt, piemēram, precīza informācija par tēviem, īpaši, ja tēvi nedzīvo kopā ar mātēm (Coley & Morris, 2002).

Kopumā var secināt, ka pozitīvai tēvu iesaistei bērna aprūpē un audzināšanā ir nozīmīga loma bērna vispārējā attīstībā, tomēr līdz šim veikto pētījumu rezultāti, kas skaidro tēvu iesaistes un bērnu uzvedības problēmu sakarības ir drīzāk atkarīgi no attiecīgās kultūras un ģimenes konteksta, un neļauj izdarīt universālus secinājumus par to savstarpējām saistībām. Nākamajā nodaļā tiks analizētas māšu depresijas simptomu un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības.

MĀŠU DEPRESIJAS SIMPTOMU UN PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU UZVEDĪBAS PROBLĒMU SAKARĪBAS

Kā norāda Slimību profilakses un kontroles centra statistikas dati (SPKC, 2017) Latvijā, tāpat kā pasaulē (Goodman & Garber, 2017) pastāv tendence, ka kopumā ar depresiju slimo divas reizes vairāk sieviešu, kā vīriešu. Šī statistika tiek saistīta ar dažādiem sociālajiem, kultūras, ekonomiskajiem un vides faktoriem, piemēram, zems socioekonomiskais stāvoklis, strīdi ģimenē, traumatiski dzīves notikumi, sociālā atbalsta trūkums un vardarbība ģimenē (McCue Horwitz, Briggs-Gowan, Storfer-Isser, & Carter, 2007; Zahidie & Jamali, 2013). Depresija ietekmē ne tikai sievieti, viņas sociālo funkcionēšanu, attiecību pastāvēšanu un kvalitāti, bet tiek saistīta arī ar bērna socializācijas grūtībām un bērna vispārējo attīstību, kas paaugstina kā internalizēto, tā eksternalizēto uzvedības problēmu attīstības risku (Ali, Mahmud, Khan, & Ali, 2013; Goodman, Rouse, Connell, Broth, Hall, & Heyward, 2011; Mantymaa, Puura, Luoma, Latva, Salmelin, & Tamminen, 2012; Surkan, Kennedy, Hurley, & Black, 2011; Van Der Waerden, Galera, Larroque, Saurel-Cubizolles, Sutter-Dallay, & Melchior, 2015).

Mātes ar depresiju bieži mijiedarbībā ar bērnu mēdz būt pārāk aktīvas vai nejutīgas, vai paust citādāk nepiemērotu socioemocionālu uzvedību (Caughy, Huang, & Lima, 2009), kā rezultātā bērna agrīnajā vecumā mātes depresija ir kā šķērslis, kas kavē: mātes-bērna pozitīvas mijiedarbības veidošanos, mātes pozitīvas audzināšanas stratēģiju pielietošanu, mātes spēju atsaukties un reaģēt uz bērna vajadzībām, izmantot bērna vecumam atbilstošu aprūpi, un negatīvi ietekmē bērna kognitīvās, valodas un mācīšanās spēju attīstību (Goodman & Garber, 2017; Stein, Malmberg, Sylva, Barnes, & Leach, 2008). Mātes ar depresiju pret bērniem reti pauž pozitīvas emocijas, piemēram, prieku, taču bieži – emocionāli smagas, piemēram, skumjas, bēdas (Trapolini, Ungerer, & McMahan, 2008). Līdz ar to negatīvas mātes emocijas tiek saistītas ar negatīvām audzināšanas attieksmēm (piemēram, negatīvismu mijiedarbībā ar bērnu), kas var sekmēt bērniem uzvedības problēmu attīstību.

Veiktajā šķērsgriezuma pētījumā Pakistānā (Nadeem, Rafique, & Chachar, 2018) tika secināts, ka no 1566 bērnu-māšu diādēm (bērnu vidējais vecums bija $5,63 \pm 1,32$ gadi, vecumā no 3 līdz 9 gadiem) 22% mātēm tika konstatēti nozīmīgi depresijas simptomu rādītāji un gandrīz 23% bērniem tika konstatētas uzvedības problēmas. Iegūtie rezultāti norāda uz māšu depresijas, kā galvenā riska faktora ietekmi bērna uzvedības problēmu prognozēs un psihosociālajā labklājībā, kas sasaucas ar citiem pētījumiem (piemēram, Van Der Waerden et al., 2015). Turklāt pētījumā tika secināts, ka bērniem, kas bija jaunāki par sešiem gadiem, tika novērtēti augstāki uzvedības problēmu rādītāji, kā bērniem pēc sešu gadu vecuma. Pētnieki šos rezultātus skaidro ar pirmsskolas vecumposma atšķirībām no

citiem vecumposmiem, piemēram, šajā laikā notiek strauja pašregulācijas prasmju attīstība, tādēļ mātes psihoemocionālais stāvoklis ir kritisks, ja viņa bērnam ir primārā aprūpējošā persona. Atšķirības uzvedības problēmu rādījumos tika konstatētas arī vērtējot dzimumatšķirības. Uzvedības problēmu rādījumi bija augstāki meitenēm nekā zēniem, kur pētnieki šīs atšķirības skaidro ar to, ka patriarhālā sabiedrībā ir pieņemts zēniem dot vairāk atlaides un priekšrocības, kā rezultātā attieksmes nevienlīdzība būtiski ietekmē uzvedības novērtējumu. Kā nozīmīgus pētījuma ierobežojumus var minēt, ka pētījumā tika ietverts bērna uzvedības novērtējums tikai no mātes puses, kā arī iespējamā depresijas ietekme māšu pašnovērtējumā un bērna uzvedības problēmu novērtējumā.

Savukārt citā pētījumā (Yurdusen, Erol, & Gencoz, 2013) netika konstatēta māšu depresijas simptomu ietekme bērnu (vecumā no 1,5 līdz 5 gadiem) kā internalizētu, tā eksternalizētu uzvedības problēmu rādījumu vērtējumos. Pētnieki šos rezultātus skaidro ar to, ka bērna uzvedības problēmas drīzāk nosaka māšu trauksmes rādījumi, kas var ietekmēt uzvedības problēmu novērtējumu. Arī šajā pētījumā tika lūgts mātēm aizpildīt pašnovērtējuma aptaujas un novērtēt bērna uzvedību, kas sniedz nepilnīgu skaidrojumu mātes depresijas simptomu un bērna uzvedības problēmu saistību jautājumos.

Tātad vairumā pētījumu ir konstatēta māšu depresijas simptomu negatīvā ietekme bērnu uzvedības problēmu attīstībā, īpaši pirmsskolas vecumposmā, tomēr citos pētījumos netiek konstatētas māšu depresijas simptomu saistības ar bērnu uzvedības problēmām. Nākamajā nodaļā tiks apskatītas tēvu depresijas simptomu un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības.

TĒVU DEPRESIJAS SIMPTOMU UN PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU UZVEDĪBAS PROBLĒMU SAKARĪBAS

Depresijas pētījumi vecāku-bērnu kontekstā galvenokārt ir veikti māšu-bērnu diādēm un pēcdzemdību periodā (piemēram, Netsi, Pearson, Murray, Cooper, Craske, & Stein, 2018), jo sievietes vairumā gadījumu ir bērna primārās aprūpējošās personas, īpaši bērna agrīnajā vecumposmā, kā arī kopumā ir konstatēts, ka depresijas rādītāji sieviešu vidū ir nozīmīgi augstāki, kā vīriešiem (Goodman & Garber, 2017; SPKC, 2017; Shaw, Connell, Dishion, Wilson, & Gardner, 2009). Taču pieaugot pētnieku interesei par tēva lomu bērna vispārējā attīstībā, arvien vairāk tiek pievērsta uzmanība tēvu depresijas simptomu ietekmes mērījumiem un depresija, iespējams, ir visvairāk pētītais tēvu aspekts (Sweeney & MacBeth, 2016).

Depresijas simptomi tēviem pētījumos tiek saistīti ar augsta riska ietekmi bērna emocionālajās un uzvedības problēmās (piemēram, Kvalevaag, Ramchandani, Hove, Assmus, Eberhard-Gran, & Biringer, 2013). Kaut arī tēvu depresijas simptomu ietekmes veidi ir līdzīgi kā māšu depresijas simptomiem, tomēr pētījumi atspoguļo dažas atšķirības, piemēram, daži pētījumi norāda, ka zēnus var vairāk ietekmēt tēvu depresijas simptomi nekā meitenes (Hanington, Ramchandani, & Stein, 2010). Attiecībā uz tēvu iesaistes un tēvu depresijas saistību pētījumiem, ir konstatēta tēva depresijas simptomu ietekme tēva-bērna mijiedarbības kvalitātē un attiecībās (Pedulla & Thebaud, 2015; Shafer, Fielding & Holmes, 2019; Shafer, Fielding, & Wendt, 2017; Sweeney & MacBeth, 2016).

Metaanalīzes pētījumā (Wilson & Dubrin, 2010) par tēvu un māšu depresijas simptomu rādītāju un audzināšanas pieeju sakarībām bērniem vecumā no 2 mēnešiem līdz 13 gadiem, netika konstatētas nozīmīgas atšķirības galvenajos ietekmes rādītājos. Kā māšu, tā tēvu depresija kopumā līdzīgi ietekmēja to, kādi audzināšanas paņēmieni tika izmantoti. Tomēr, salīdzinot ar māšu depresijas ietekmes rādītājiem, tika konstatēts, ka tēvu depresijas rādītāji ir saistīti ar zemākiem pozitīvas audzināšanas pieeju izmantošanas rādītājiem un augstākiem negatīvas audzināšanas pieejas rādītājiem.

Savukārt citā metaanalīzē (Sweeney & MacBeth, 2016) vērtējot tēvu depresijas (tajā skaitā depresijas simptomu) ietekmi socioemocionālajā funkcionēšanā bērniem no 2 mēnešu līdz 21 gada vecumam, tika konstatēta variācija rezultātos – no vājām līdz vidēji statistiski nozīmīgām negatīvām korelācijām, ar tendenci uz ciešākām saistībām gados jaunāko bērnu vidū. Šie rezultāti sasaucas arī ar citu pētījumu secinājumiem (Goodman et al., 2011), un atspoguļo nepieciešamību tēvu depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmu sakarības skatīt plašāk, piemēram, ņemot vērā citus potenciālos papildus faktorus, kuri funkcionē kā

starpnieki (mediatori). Piemēram, pētījums (Gutierrez-Galve, Stein, Hanington, Heron, & Ramchandani, 2015), kurā tika meklēti potenciālie papildus faktori, kas varētu ietekmēt sakarības starp tēvu depresijas simptomu rādītājiem pēcdzemdību periodā un bērna uzvedības problēmu rādītājiem bērniem 3,5 un 7 gadu vecumā, tika konstatēts, ka 3,5 gadu vecumā šīs saistības galvenokārt ietekmē ģimenes faktori (mātes depresija un pāra konflikti).

Citu potenciāli ietekmējošo faktoru mijiedarbības mērījumi ir būtiski, jo pētījumos tēvi parasti aizpilda pašnovērtējuma aptaujas, kuru rezultātiem ir nozīmīgs subjektīvās kļūdas risks. Depresijas simptomu izraisīto kognitīvi-afektīvo izmaiņu dēļ, var tikt ietekmēta tēvu uztvere par tēva-bērna attiecībām, bērna uzvedības problēmām (Treutler & Epkins, 2003). Tādēļ ir nepieciešams noskaidrot mehānismus, starppersonu mainīgo, citu faktoru savstarpējās ietekmes un saistību principus, piemēram, iekļaujot tēvu iesaistes mērījumus, lai pietuvotos prognozējošākiem tēvu depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmu sakarību rezultātiem (Sweeney & MacBeth, 2016). Nākamajā nodaļā tiks apskatītas tēvu iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmu sakarības.

TĒVU IESAISTE PIRMSSKOLAS VECUMA BĒRNU APRŪPĒ UN AUDZINĀŠANĀ, VECĀKU DEPRESIJAS SIMPTOMI UN BĒRNU UZVEDĪBAS PROBLĒMAS

Līdz šim Latvijā nav veikts pētījums, kas analizētu tēvu iesaistes, māšu un tēvu depresijas simptomu un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu sakarības.

Dominējošā zinātnieku interese ir par vecāku depresijas un/vai tēvu iesaistes ietekmi bērna attīstībā prenatālajā un/vai pēcdzemdības posmā (Shorey, Ang, Goh, & Lopez, 2019; Weissman & Myma, 2018; Zande, 2015). Pētījumos ir noskaidrots, ka vecāki ar depresiju var būt emocionāli nepieejami un mazāk gatavi mijiedarboties ar bērnu, piemēram, zemā pašvērtējuma, bezcerības un pesimisma dēļ (Watson et al., 2014; Wilson & Durbin, 2010).

Tēvu iesaiste var būt īpaši nozīmīga ne tikai bērna attīstībā, bet arī laikā, kad mātes piedzīvo depresiju. Piemēram, ir noskaidrots, ka lielāks tēva atbalsts ir saistīts ar mazāk izteiktu depresijas simptomātiku mātēm (Smith, Howard, & Centers for the Prevention of Child Neglect, 2008), taču citā gadījumā (Goodman, Lusby, & Thompson, 2014) tika noskaidrots, ka tēva iesaistei, kā kompensatora lomai nozīme bija zīdaiņa pirmos 6 mēnešus, taču vēlāk šī iesaistes nozīmība mazinājās. Pētnieki šos rezultātus skaidro ar to, ka vīrieša/tēva iesaistes nozīmība ir lielāka, kad mātes piedzīvo īslaicīgu depresijas epizodi (līdz 6 mēnešiem), taču, ja depresijas ārstēšana ir ilgāka, tad iesaistes nozīmības efekts samazinās.

Pētījumos ir konstatēts, ka vecāku depresijas simptomi netieši ietekmē bērnu uzvedību caur audzināšanas pieejām (Paulson, Dauber, & Leiferman, 2006). Atbilstoši Džeja Beļska (Jay Belsky, 1984) audzināšanas procesa modelim (*process model to the parenting*) vecāku audzināšanas pieejas nosaka virkne faktoru un tiek ietekmētas ņemot vērā vecāku, bērna un ģimenes sociālā konteksta raksturojošos lielumus, piemēram, vecāku depresijas simptomus, iesaistīšanos bērna audzināšanā un aprūpē, bērna temperaments, mikrovide, kādā dzīvo ģimene. Mainoties socioekonomiskajiem apstākļiem, ir bijusi nepieciešamība pārskatīt šī modeļa aktualitāti mūsdienu situācijai. Lindsija Tarabāna un Daniels Šavs (Taraban & Shaw, 2018) ir papildinājuši Beļska klasisko modeli ar mērķi izprast vecāku audzināšanas pieeju ietekmējošos faktorus pirmsskolas vecumposmā. Izveidotais modelis "Audzināšana ņemot vērā kontekstu" (*parenting in context*) skaidro nepieciešamību vecāku audzināšanas pieejas analizēt ņemot vērā vecāka, bērna un sociālā konteksta raksturojošo lielumu mijiedarbību.

Kopš oriģinālā audzināšanas procesa modeļa (Belsky, 1984) izveides ir notikušas nozīmīgas sociālā konteksta izmaiņas mūsdienu sabiedrībā, proti, ģimeņu struktūrā un attieksmē pret vecāku lomām. Ir pieaudzis to bērnu skaits, kuri aug viena vecāka ģimenē, ģimenē, kur vecāki dzīvo neregistrētās attiecībās, audžuģimenēs, ģimenē, kur aprūpējošās

personas ir viendzimuma partnerattiecībās, dažādu tautību vecāki un citās ģimeņu sistēmu formās (Pew Research Center, 2014). Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem (CSP, 2018^a) Latvijā no visām 2017. gadā šķirtajām laulībām, gandrīz puse (48,4 %) bija ģimenes ar nepilngadīgiem bērniem (2877 bērni), un 2017.gadā laulībā dzimušo bērnu īpatsvars bija 59,6% (CSP, 2018^b).

Pētījumos konstatēts, ka bērni, kuri dzimuši vecākiem, kas nav laulājušies, ir lielāks risks piedzīvot nabadzību, viena vecāka audzināšanu (*single parenthood*) un socioemocionālās problēmas (McLanahan, Tach, & Schneider, 2013). Neskatoties uz to, vai bērna bioloģiskais tēvs dzīvo, vai nedzīvo ģimenē, tēva iesaiste ir šiem bērniem ļoti nozīmīga (Trends, 2016), un pētījumos ir secināts, ka neprecējušos tēvu iesaiste negatīvi korelē ar pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmām (Choi, Palmer, & Pyun, 2014; Choi & Pyun, 2014; Choi, Kim, & Kunz, 2018).

Depresija tiek saistīta ar virkni negatīvu seku kā vīriešu, tā sieviešu fiziskajā, sociālajā un kognitīvajā funkcionēšanā (Moussavi, Chatterji, Verdes, Tandon, Patel, & Ustun, 2007). Depresijas izplatība, salīdzinot ar vecākiem, kuriem ir bērni pusaudžu vecumā vai pāriem, kuriem nav bērnu, ir biežāk sastopama to vecāku vidū, kuriem ir mazi bērni (Umberson, Pudrovska, & Reczek, 2010), kas daļēji skaidrojams ar izjustā stresa pieauguma līmeni ikdienā piedzīvoto izaicinājumu dēļ (piemēram, darbam un ģimenei veltītā laika sabalansēšana, pienākumu apjoma pieaugums). Ir konstatēts, ka vecākiem (kā mātēm, tā tēviem) ar bērniem vecumā no 3 līdz 6 gadiem, piedzīvoto emocionāli saspīlētu situāciju skaits ikdienā ir saistīts ar depresijas simptomu līmeni un turpmāko attīstību (Flouri, Narayanan, & Nærde, 2018).

Bērni, kuru vecākiem ir depresija, ir pakļauti lielākam riskam piedzīvot internalizētās un eksternalizētās uzvedības problēmas, vājākam neirobioloģiskajai attīstībai, biežākai iespējai saskarties ar sociālām un mācību grūtībām (Natsuaki et al., 2014). Neurozinātnes pētījumos ir konstatēts, ka pirmsskolas vecuma bērna smadzenes ir īpaši jutīgas uz apkārtējās vides un sociālo attiecību ietekmi, un nelabvēlīgie notikumi agrīnajā vecumā negatīvi ietekmē bērna smadzeņu augšanu un to spējas, funkcionēšanu pirmsskolas vecumposmā (Cicchetti, 2015; Mccrory, Brito, & Viding, 2011; Twardosz & Lutzker, 2010).

Pētījumā (Chang, Halpern, & Kaufman 2008), kas tika veltīts tēvu iesaistes, māšu depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmu sakarību pētīšanai, tika konstatētas sakarības, kas norāda uz mātes depresijas izpausmju ietekmes izmaiņām attiecībā uz bērna uzvedību, ņemot vērā tēva iesaistes intensitāti – pie augstākiem pozitīvas tēva iesaistīšanās rezultātiem, tika zemāk novērtētas bērna uzvedības problēmas, ar tendenci uz mazāku mātes depresijas ietekmi bērnam pieaugot. Pētījumā tika iekļautas 6552 māšu-bērnu diādes, ar

bērniem vecumā no 0 līdz 10 gadiem – bērnu vidējais vecums bija 5,6 gadi, un pētījuma ietvaros māšu depresijas simptomi tika konstatēti 23% sieviešu. Kaut arī statistiski nozīmīga pozitīvas tēvu iesaistes ietekme tika konstatēta gan māšu grupā, kur tika konstatēti depresijas simptomi, gan māšu grupā, kurā netika, tomēr lielāks efekts pozitīvai tēvu iesaistei bija māšu-bērnu grupā bez konstatētiem māšu depresijas simptomu rādījumiem. Šajā pētījumā tēvu iesaistes novērtējums tika sniegts no mātēm, kas norāda, ka pētījuma rezultāti dod daļēju tēvu iesaistes sakarību izskaidrojumu.

Veicot literatūras analīzi, var secināt, ka trūkst informācijas, lai gūtu visaptverošāku izpratni par tēvu iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmu sakarībām. Tomēr līdz šim veiktajos pētījumos kopumā ir konstatēta vecāku depresijas simptomu negatīvā ietekme bērnu uzvedības problēmās un vecāku-bērnu mijiedarbībā, kā arī ir bijuši mēģinājumi skaidrot tēvu iesaistes unikālās funkcijas māšu depresijas un bērnu uzvedības problēmu kontekstā.

Veiktajos pētījumos pastāv virkne ierobežojumu, kas liedz iegūt visaptverošākus rezultātus par tēvu iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā, un ar pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmu saistītiem jautājumiem, tajā skaitā to prognozējošajiem faktoriem. Kā vienu no būtiskākajiem līdz šim veikto pētījumu ierobežojumiem var minēt tēvu novērtējuma par tēvu iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā un tēva vērtējuma par bērnu uzvedības problēmām neiekļaušanu pētījumā, jo vairumā pētījumu ir ņemts vērā tikai mātes novērtējums par šiem mainīgajiem. Tātad tēvu iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā, māšu un tēvu (vecāku) depresijas simptomus un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmas ir jāvērtē daudzdimensionāli, ņemot vērā to mijiedarbību, un iekļaujot abu vecāku novērtējumus par pētījumā iekļautajiem mainīgajiem (Charles, Spielfogel, Gorman-Smith, Schoeny, Henry, & Tolan, 2018). Tādēļ maģistra darba veiktā *pētījuma mērķis* ir noskaidrot, kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām.

Lai sasniegtu pētījuma mērķi, tika izvirzīti sekojoši *pētījuma jautājumi*:

1. Vai pastāv atšķirības tēvu un māšu novērtējumos par tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, bērnu uzvedības problēmām, kā arī tēvu un māšu depresijas simptomos?

2. Kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām?

3. Cik lielā mērā tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā un vecāku depresijas simptomi prognozē bērnu uzvedības problēmas?

4. Cik lielā mērā bērnu uzvedības problēmas un vecāku depresijas simptomi prognozē tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā?

Veicot pētījumā iekļautās Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas sākotnējo adaptāciju latviešu valodā, tika izvirzīts *pētījuma papildjautājums*:

5. Vai Tēvu iesaistes aptaujas - īsās formas latviešu valodas versijas iekšējās saskaņotības rādītāji ir atbilstoši oriģinālajiem iekšējās saskaņotības rādītājiem?

METODE

Pētījuma dalībnieki

Pētījumā piedalījās 220 respondenti, kas atbilda izvirzītajiem pētījuma kritērijiem - bioloģiskie vecāki bērnam bez hroniskas saslimšanas un attīstības traucējumiem vecumā no 3 līdz 5 gadiem kas dzīvo kopā, un pētījuma veikšanas brīdī ir sasnieguši vismaz 21 gada vecumu. Dalībnieki veidoja 110 vecāku pārus, kuros 110 bija mātes vecumā no 23 līdz 49 gadiem ($M=34,94$, $SD=4,57$) un 110 bija tēvi vecumā no 27 līdz 59 gadiem ($M=36,89$, $SD=5,82$). Respondentu bērnu vidējais vecums $M=3,93$ ($SD=0,79$). Dalība pētījumā bija brīvprātīga un pētījuma izlases kritēriji tika balstīti uz nepieciešamību mazināt citu iespējamo faktoru ietekmi uz pētījuma mainīgajiem (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017). Izlases sociāldemogrāfiskie rādītāji ir atspoguļoti 1.tabulā.

1.tabula

Izlases sociāldemogrāfisko rādītāju raksturojums

Mainīgie	<i>n</i>	%
<i>Ģimenes stāvoklis</i>		
reģistrēta laulība	97	88,2
nereģistrētas attiecības	13	11,8
<i>Mātes izglītība</i>		
vidējā izglītība	5	4,5
augstākā izglītība	102	92,7
cits variants	3	2,7
<i>Tēva izglītība</i>		
vidējā izglītība	27	24,5
augstākā izglītība	71	64,5
cits variants	12	10,9
<i>Bērna dzimums</i>		
meitene	56	50,9
zēns	54	49,1
<i>Bērna vecums</i>		
3 gadi	38	34,5
4 gadi	42	38,2
5 gadi	30	27,3
<i>Bērnu skaits ģimenē</i>		
1	23	20,9
2	58	52,7
3	23	20,9
4	5	4,5
5	1	0,9

Pētījuma instrumentārijs

Pētījumā mātes un tēvi aizpildīja vienas un tās pašas aptaujas - Depresijas, trauksmes, stresa aptauju, Tēvu iesaistes aptauju – īso formu un Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas vecāku formu.

Vecāku depresijas simptomi. Pētījumā vecāku depresijas simptomu mērīšanai tika izmantota Depresijas, trauksmes, stresa aptauja (*Depression Anxiety Stress Scales (DASS-42)*, Lovibond & Lovibond, 1995), kuru Latvijā adaptējuši E. Vanags un M. Raščevska, (Vanags & Raščevska, 2017). Tā ir pašnovērtējuma aptauja, ko veido 42 panti un trīs apakšskalās – depresijas, trauksmes un stresa mērīšanai. Pētījumā tika izmantota depresijas apakšskala, kuru veido 14 apgalvojumi. Respondentam tiek lūgts Likerta tipa skalā no 0 līdz 3 novērtēt, cik lielā mērā attiecīgais apgalvojums attiecas uz indivīda piedzīvoto pēdējās nedēļas laikā, kur 0 ir “neattiecas uz mani vispār”, 1 – “ir attiecināms uz mani nelielā mērā vai biju tam pakļauts/-a īsu laiku”, 2 – “ir attiecināms uz mani diezgan lielā mērā vai biju tam pakļauts/-a diezgan ilgu laiku”, 3 – “ir attiecināms uz mani ļoti lielā mērā vai biju tam pakļauts/-a ļoti ilgu laiku”. Apakšskalās pantu rādītāji tiek summēti un tiek iegūts depresijas apakšskalās rādītājs. Maksimālais iespējamais punktu skaits ir 42, minimālais - 0. Jo augstākas balles respondents iegūvis, jo augstāks ir konkrētās pazīmes izteiksmes līmenis.

Šajā pētījumā iekšējās saskaņotības rādītāji (skatīt 2.tabulu) depresijas apakšskalai māšu izlasē ($\alpha=0,93$, $M=6,58$, $SD=6,96$) bija augstāki kā tēvu izlasē ($\alpha=0,89$, $M=4,39$, $SD=5,05$). Māšu izlasē iegūtie rezultāti ir tādi paši vai nedaudz augstāki kā oriģinālajai skalai ($\alpha=0,92-0,97$) un latviešu valodas versijai ($\alpha=0,92$), savukārt tēvu – nedaudz zemāki. Tomēr neskatoties uz abu izlašu nelielajām atšķirībām Kronbaha alfas rezultātos, iegūtie rezultāti norāda uz augstu depresijas apakšskalās iekšējo saskaņotību un ļauj tālāk apstrādāt iegūtos datus.

Tēva iesaiste. Tēva iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā novērtējumam tika izmantota Tēvu iesaistes aptauja - īsā forma (*Inventory of Father Involvement – short form (IFI-SF)*, Hawkins et al., 2002). Pētījuma ietvaros aptaujai tika veikta sākotnējā adaptācija, jo līdz šim latviešu valodā nav veikta pētījuma mērķiem atbilstošas tēvu iesaistes novērtēšanas aptaujas adaptācija. Aptauju var izmantot abu vecāku iesaistes novērtēšanai – gan pašnovērtējumam, gan partnera novērtējumam (Hawkins et al., 2002; Trahan & Cheung, 2016). Oriģinālo aptauju veido 26 panti un 9 skalas: Disciplīna un atbildības mācīšana (*Discipline and Teaching Responsibilities*), Atbalsts skolā (*School Encouragement*), Atbalsts mātei (*Mother Support*), Apgādība (*Providing*), Kopā pavadīts laiks un sarunas (*Time and Talking Together*), Uzslavas un pieķeršanās (*Praise and*

Affection), Talantu attīstīšana un nākotnes plānošana (*Developing Talents and Future Concerns*), Lasīšana un atbalsts mājasdarbos (*Reading and Homework Support*), Līdzdalība (*Attentiveness*). Aptaujā mātei tiek lūgts pārdomāt sava partnera kā tēva sniegumu pēdējā gada laikā, savukārt tēvam - pārdomāt savu kā tēva pieredzi pēdējā gada laikā, un novērtēt Likerta skalā no 0 līdz 6, cik veiksmīgi, pēc mātes vai tēva domām, tēvam ir izdevies iesaistīties sava bērna audzināšanā un aprūpē. Vērtēšanas skalā 0 ir “nemaz nav izdevies”, 1 – “ļoti reti”, 2 – “reti”, 3 – “viduvēji”, 4 – “bieži”, 5 – “ļoti bieži”, 6 – “pilnībā ir izdevies”, NA – “nav attiecināms”.

Oriģinālajai aptaujai tika veikta turp un atkaļ tulkošana ar četru neatkarīgu tulkotāju iesaistīšanos (2 tulkoja no angļu valodas uz latviešu valodu, 2 – veica atpakaļtulkojumu). Iegūto tulkojumu analīzei tika izvēlēta simetriskā stratēģija lēmuma pieņemšanā par katra panta galējo versiju. Latviešu valodas versijā netika iekļautas oriģinālās aptaujas skalas “Atbalsts skolā” un “Lasīšana un atbalsts mājasdarbos” (izņemot apgalvojumu “Lasu priekšā savam bērnam”), un aptaujas instrukcijas, pantu formulējums tika izveidots ņemot vērā, vai aptauju pildīs māte vai tēvs. Pēc veiktajām izmaiņām latviešu valodas versijas Tēvu iesaistes aptaujas – īso formu veido 20 apgalvojumi, un šajā pētījumā aprēķinos tiek ņemts vērā apgalvojumu novērtēto punktu summa. Atbilstoši šī pētījuma izvirzītajam mērķim, oriģinālais skalu sadalījums netiek ņemts vērā un tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā tiek vērtēta ņemot vērā skalu summāro rādītāju. Augstāks iegūtais summārais punktu skaits norāda uz augstāku tēva iesaistes novērtējumu. Maksimāli iegūstamais punktu skaits ir 120, minimālais – 0. Aptaujas latviešu valodas versijas iekšējās saskaņotības rādītāji ir raksturoti maģistra darba rezultātu daļā, aptaujas jautājumi ir iekļauti maģistra darba 1.pielikumā.

Bērna uzvedības novērtējums. Bērna uzvedības novērtējumam tika izmantota Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas (1,5-5 gadi) vecāku forma (*Child Behavior Checklist (CBCL) for ages 1,5 to 5, Caregiver Report Form*, Achenbach & Rescorla, 2000), kuru Latvijā promocijas darba ietvaros adaptējusi I. Skreitule-Pikše (Skreitule-Pikše, 2010). Anketa ļauj novērtēt pirmsskolas vecuma bērnu eksternalizētās un internalizētās uzvedības problēmas, kā arī atsevišķi ir veidota skala par bērna gulēšanas problēmām. Internalizētās uzvedības problēmu skalu veido 4 apakšskalas (36 panti): Emocionālais jūtīgums, Trauksme/nomāktība, Somātiskās raizes, Noslēgšanās sevī, savukārt Eksternalizētās uzvedības problēmu skalu veido 2 apakšskalas (24 panti): Uzmanības nenoturība un Agresīva uzvedība. Anketā ietilpst 99 apgalvojumi, kas jānovērtē no 0 līdz 2 punktiem, kur 0 ir “neatbilst (cik jums zināms)”, 1 – “daļēji vai dažreiz atbilst”, 2 – “pilnībā

vai bieži atbilst”. Augstāka apakšskalu punktu summa norāda uz lielāku uzvedības problēmas veida izteiktību izlasē.

Atbilstoši maģistra darba izvirzītajam mērķim un pētījuma jautājumiem, šajā pētījumā tika izmantotas Internalizētās un Eksternalizētās uzvedības problēmu skalas bez atsevišķu apakšskalu izdalīšanas, kā arī pētījumā netika iekļauta gulēšanas problēmu skala. Pētījumā iegūtie skalu iekšējās saskaņotības rādītāji (skatīt 2.tabulu) māšu izlasē Internalizētās uzvedības problēmu skalai $\alpha=0,86$ ($M=9,02$, $SD=6,91$) un tēvu izlasē $\alpha=0,87$ ($M=9,17$, $SD=7,03$), savukārt Eksternalizētās uzvedības problēmu skalai māšu izlasē $\alpha=0,91$ ($M=12,72$, $SD=7,81$), tēvu izlasē $\alpha=0,91$ ($M=12,89$, $SD=8,00$). Oriģinālās anketas ($N=563$) iekšējās saskaņotības rādītāji Internalizētās uzvedības problēmu skalai $\alpha=0,89$ un Eksternalizētās uzvedības problēmu skalai $\alpha=0,92$. Anketas latviešu valodas versijas ($N=489$) iekšējās saskaņotības rādītāji Internalizētās uzvedības problēmu skalai $\alpha=0,87$ un Eksternalizētās uzvedības problēmu skalai $\alpha=0,88$. Rezultāti norāda uz augstiem iekšējās saskaņotības rādītājiem un skalās iegūtie rezultāti ir derīgi iekļaušanai turpmākajā datu apstrādē.

Pētījuma procedūra

Dati tika ievākti laika posmā no 2019.gada februāra līdz maijam. Aptauju komplekti tika sagatavoti *Microsoft Office Word* dokumentos – atsevišķi mātēm un tēviem, un tika izplatīti gan elektroniski, gan papīra formā.

Respondenti tika uzrunāti personiski, izmantojot sociālos tīklus interneta vidē, tika uzrunāti bērnudārzu vadītāji, nevalstiskās organizācijas un privātpersonas ar lūgumu izplatīt informāciju par pētījumu vecākiem, kuri atbilst noteiktajiem kritērijiem. Vecākiem, kuri tika personiski uzrunāti, tika lūgta e-pasta adrese, savukārt vecāki, kas uzzināja par pētījumu interneta vidē, pieteica dalību pētījumā ierakstot savu e-pasta adresi izveidotajā *Google Forms* anketā. E-pasta adreses tika izmantotas tikai un vienīgi aptauju komplektu nosūtīšanai un saziņai ar respondentiem, tajā skaitā atgādinājuma vēstuļu ar lūgumu aizpildīt nosūtītos aptauju komplektus nosūtīšanai, un netika izpaustas trešajām personām. Respondentiem tika dota iespēja atsevišķi no partnera saņemt un nosūtīt aizpildīto aptauju komplektu. Aptauju komplekti, kas tika izplatīti papīra formātā, tika ievietoti aploksnēs, lai nodrošinātu sniegtās informācijas anonimitāti. Respondentiem tika dota iespēja izvēlēties, vai vēlas saņemt pētījuma rezultātu apkopojumu, atzīmējot “jā” vai “nē” pie aptaujas jautājuma “Vai vēlaties iepazīties ar pētījumā iegūtajām atziņām un secinājumiem?”. 117 aptauju pāros tika norādīta apstiprinoša atbilde.

Kopā tika izplatīti 274 aptauju komplektu pāri, no kuriem tika saņemti 122 aptauju pāri un 12 aptaujas, kuras bija aizpildījis tikai viens no vecākiem. Pēc aptaujās sniegtās informācijas izvērtēšanas, pētījumā tika iekļauti 110 aptauju komplektu pāri. Pētījumā netika ietvertas 12 aptaujas, jo aptauju bija aizpildījis tikai viens no vecākiem, 2 aptauju pāri, jo aptaujās sniegtā informācija bija par vienas ģimenes dažādu vecumu bērniem, 6 aptauju pāri aptaujā norādīto bērna hronisko saslimšanu, attīstības traucējumu dēļ, 2 aptauju pāri pētījuma kritērijiem neatbilstoša bērna vecuma dēļ, 1 aptauju komplekta pāris vecāku attiecību statusa (šķīrušies) neatbilstības dēļ un 1 – nekorekti aizpildītas aptaujas dēļ. Katrai aptaujai tika piešķirts šifrs, kas apzīmē piederību vienam aptauju komplekta pārim, piemēram, AA_01_M un AA_01_T.

Lai atbildētu uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem, tika izmantotas šādas galvenās statistiskās metodes: skalas iekšējās saskaņotības koeficienta noteikšana (Kronbaha alfa), Kolmogorova – Smirnova tests, t-tests pāra izlasēm, t-tests divām neatkarīgām izlasēm, Pīrsona korelāciju analīze, lineārā regresiju analīze (augšupejošā soļu metode). Datu apstrādei un statistiskajai analīzei tika izmantota datorprogramma *IBM SPSS 22.0 (Statistical Package for the Social Sciences)*.

REZULTĀTI

Pētījuma empīrisku datu apstrāde tika veikta atbilstoši katras aptaujas atslēgai. Lai atbildētu uz pētījuma papildu jautājumu par pētījumā izmantotās Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas iekšējās saskaņotības rādītāju atbilstību oriģinālās aptaujas iekšējās saskaņotības rādītājiem, tika aprēķināta Kronbaha alfa. Māšu un tēvu izlasēs aprēķinātā α pantos variē no 0,91 līdz 0,93 (skatīt 1.pielikumu). Kā redzams 2.tabulā, aptaujas oriģinālās versijas $\alpha=0,94$, tulkotās versijas māšu izlasē $\alpha=0,93$ ($M=94,38$, $SD=16,97$) un tēvu izlasē $\alpha=0,92$ ($M=92,98$, $SD=14,35$). Iegūtie aptaujas iekšējās saskaņotības rādītāji ir vērtējami kā teicami un atbilst oriģinālās aptaujas psihometriskajiem rādītājiem. Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas aptauja ir ticama un rezultāti derīgi pētījuma statistisko datu aprēķināšanai.

2.tabula

Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas, Depresijas, trauksmes, stresa aptaujas Depresijas apakšskalās un Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas (vecāku formas) skalas ticamības rādītāji (mātes N=110, tēvi N=110)

Skalas nosaukums	Kronbaha α		Oriģinālā Kronbaha α
	mātes novērtējums	tēva novērtējums	
Tēvu iesaiste	0,93	0,92	0,94
Depresijas simptomi	0,93	0,89	0,92-0,97
Eksternalizēta uzvedība	0,91	0,91	0,92
Internalizēta uzvedība	0,86	0,87	0,89

Lai varētu veikt korektu pētījuma metožu izvēli rezultātu statistisko datu apstrādei, vispirms tika veikta datu empīriskā sadalījuma atbilstības pārbaude normālam sadalījumam. Tika aprēķināts Kolmogorova-Smirnova kritērijs un iegūtie rezultāti parāda, ka pētījumā iegūto datu empīriskais sadalījums neatbilst normālam sadalījumam ($p_{apr}<0,05$), izņemot tēvu izlases tēvu iesaistes novērtējuma skalu, kur $p_{apr}=0,20$, $p_{apr}>0,05$. Lai arī tika konstatēts, ka datu empīriskais sadalījums vairumā skalu neatbilst normālam sadalījumam, turpmākajos aprēķinos tika izmantotas parametriskās pētījumu metodes, jo pētījumā iekļauto izlašu apjoms ir liels ($N_1, N_2=110$) un pētījuma ietvaros ir nepieciešams veikt regresiju analīzi.

Lai varētu atbildēt uz pētījuma 1. jautājumu, *vai pastāv atšķirības tēvu un māšu novērtējumos par tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, bērnu uzvedības problēmām, kā arī tēvu un māšu depresijas simptomus*, vispirms tika aprēķināti māšu un tēvu izlases aprakstošās statistikas rādītāji Depresijas, trauksmes, stresa aptaujas Depresijas apakšskalai, Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas kopējai skalai, un Pirmsskolas

vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas (vecāku formas) Eksternalizētās un Internalizētās uzvedības skalām. Aprēķinot t-Stjudenta kritēriju divām neatkarīgām izlasēm tika salīdzināti māšu un tēvu depresijas simptomu vidējie aritmētiskie rādītāji, savukārt tēvu iesaistes un bērnu uzvedības novērtējumi tika salīdzināti izmantojot t-testu pāru izlasēm. Iegūtie rezultāti (skatīt 3.tabulu) norāda uz statistiski nozīmīgām atšķirībām māšu un tēvu depresijas simptomu rezultātos. Nozīmīgi augstāki depresijas simptomu rādītāji tika konstatēti mātēm ($M=6,58$, $SD=6,96$) nekā tēviem ($M=4,39$, $SD=5,05$), $t(218)=2,67$, $p<0,05$. Šī pētījuma ietvaros netika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības vecāku novērtējumos par tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā ($t(109)=-0,90$, $p>0,05$), bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām ($t(109)=-0,28$, $p>0,05$) un bērnu internalizētās uzvedības problēmām ($t(109)=-0,24$, $p>0,05$). Tātad šī pētījuma ietvaros vecāki līdzīgi novērtējuši tēvu iesaisti bērnu aprūpē un audzināšanā, un bērnu uzvedības problēmas. Savukārt nozīmīgi augstāki par tēvu depresijas simptomu rādītājiem ir māšu depresijas simptomu rādītāji.

3.tabula

Aprakstošās un secinošās statistikas rādītāji mātēm (N=110) un tēviem (N=110) tēvu iesaistes bērna aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomu, un bērnu uzvedības novērtējumiem

Mainīgais lielums	mātes novērtējums		tēva novērtējums		t
	M	SD	M	SD	
Tēvu iesaiste	92,77	17,99	91,24	15,14	- 0,90
Vecāku depresijas simptomi	6,58	6,96	4,39	5,05	2,67*
Eksternalizēta uzvedība	12,72	7,81	12,89	8,00	- 0,28
Internalizēta uzvedība	9,02	6,91	9,17	7,03	- 0,24

Piezīme: * $p<0,05$

Lai atbildētu uz pētījuma 2. jautājumu, kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām, tika aprēķināts Pīrsona korelācijas koeficients starp Depresijas, trauksmes, stresa aptaujas Depresijas apakšskalas rādītājiem, Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas skalas rādītājiem un Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības novērtējuma anketas (vecāku formas) skalu rādītājiem.

Kā redzams 4.tabulā, tika iegūtas statistiski nozīmīgas negatīvas korelācijas starp tēvu iesaisti (tēvu novērtējuma) rādītājiem un bērnu internalizētas uzvedības (tēvu novērtējuma) rādītājiem ($r(108)=-0,22$, $p<0,05$) un bērnu eksternalizētas uzvedības (tēvu novērtējuma) rādītājiem ($r(108)=-0,22$, $p<0,05$). Nozīmīgas pozitīvas saistības tika iegūtas starp tēvu depresijas simptomu rezultātiem un bērnu internalizētas uzvedības (tēvu novērtējumu)

rādītājiem ($r(108)=0,22, p<0,05$), bērnu eksternalizētas uzvedības (māšu novērtējumu) rādītājiem ($r(108)=0,26, p<0,01$) un bērnu eksternalizētas uzvedības (tēvu novērtējumu) rādītājiem ($r(108)=0,36, p<0,01$). Tātad veiktā pētījuma ietvaros pastāv statistiski nozīmīgas negatīvas saistības starp tēvu iesaisti bērnu audzināšanā un aprūpē (tēvu novērtējumā) un bērnu internalizētu un eksternalizētu uzvedību (tēvu novērtējumā), proti, jo augstāk tēvi novērtē savu iesaistīšanos bērnu aprūpē un audzināšanā, jo zemāk viņi novērtē bērnu uzvedības problēmas. Un būtiskas pozitīvas saistības pastāv starp tēvu depresijas simptomiem un tēvu novērtējumu par bērnu internalizētu un eksternalizētu uzvedību, un māšu novērtējumu par bērnu eksternalizētu uzvedību. Tātad paaugstinoties tēvu depresijas simptomu rādījumiem, tēvi augstāk novērtēs bērnu uzvedības problēmas un mātes – bērnu eksternalizētās uzvedības problēmas.

Šī pētījuma ietvaros netika konstatētas statistiski nozīmīgas saistības starp tēvu iesaisti (māšu novērtējumā) un bērnu uzvedības problēmām, un starp depresijas simptomiem mātēm un bērnu uzvedības problēmām, kā arī starp māšu un tēvu depresijas simptomiem un tēvu iesaisti (māšu un tēvu novērtējumā).

4.tabula

Pīrsona korelācijas koeficienti starp tēvu iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā novērtējumiem, vecāku depresijas simptomu rezultātiem un bērnu uzvedības novērtējumiem (mātes N=110, tēvi N=110)

Mainīgie lielumi	Bērnu uzvedības problēmu novērtējums			
	Internalizēta uzvedība		Eksternalizēta uzvedība	
	Mātes	Tēvi	Mātes	Tēvi
Tēvu iesaiste (māšu novērtējumā)	- 0,10	- 0,18	- 0,04	- 0,08
Tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā)	- 0,01	- 0,22*	- 0,05	- 0,22*
Depresijas simptomi mātēm	0,05	0,09	0,13	0,07
Depresijas simptomi tēviem	0,13	0,22*	0,26**	0,36**

Piezīme: * $p<0,05$, ** $p<0,01$

Lai noskaidrotu atbildes uz pētījuma mainīgo savstarpējo prognožu jautājumiem, tika ņemtas vērā mainīgo savstarpējās saistības, aprēķinot Pīrsona korelāciju koeficientus (skatīt 4.tabulu). Lineāro regresiju modeļos tika iekļauti mainīgie, kuriem tika konstatētas statistiski nozīmīgas saistības, kā arī tika iekļauts mainīgais “tēvu iesaiste (māšu novērtējumā)”, kam tika konstatēta pozitīva korelācija ar tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) ($r(108)=0,43, p<0,01$).

Lai atbildētu uz pētījuma 3. jautājumu, *cik lielā mērā tēvu iesaiste bērnu aprūpē un audzināšanā un vecāku depresijas simptomi prognozē bērnu uzvedības problēmas*, tika veiktas divas lineārās regresiju analīzes, kur pirmajā, kā atkarīgais mainīgais tika noteikta

bērnu internalizēta uzvedība un otrajā – eksternalizēta uzvedība. Abos modeļos iekļautie neatkarīgie mainīgie bija tēvu iesaiste tēvu novērtējumā un depresijas simptomi tēviem.

5.tabula

Lineārās regresiju analīzes rezultāti atkarīgajiem mainīgajiem bērnu internalizēta un eksternalizēta uzvedība (tēvu novērtējumā) (N=110)

Atkarīgais mainīgais Neatkarīgie mainīgie	Internalizēta uzvedība				
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	R^2	ΔR^2
<i>1.solis</i>				0,05	-
Depresijas simptomi tēviem	0,31	0,13	0,22*		
<i>2.solis</i>				0,09	0,04
Depresijas simptomi tēviem	0,27	0,13	0,20*		
Tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā)	- 0,09	0,04	- 0,19*		
	Eksternalizēta uzvedība				
<i>1.solis</i>				0,13	-
Depresijas simptomi tēviem	0,56	0,14	0,36***		

Piezīme: * $p < 0,05$, *** $p < 0,001$

Iegūtie rezultāti (skatīt 5.tabulu) parāda, ka pirmajā lineārajā regresiju analīzē, prognozējot internalizētās uzvedības problēmas (tēvu novērtējumā), pirmais iegūtais modelis ir statistiski nozīmīgs un tēvu depresijas simptomi paši par sevi prognozē un izskaidro 5% no tēvu novērtējuma variācijas ($R^2=0,05$, $F(1,108)=5,67$, $p < 0,05$). Otrajā solī tika pievienota tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā) ($\beta = -0,19$, $p < 0,05$), kas statistiski nozīmīgi paaugstināja atkarīgā mainīgā prognozi ($\Delta R^2=0,04$, $\Delta F(1,107)=0,04$, $p < 0,05$), un ļauj izskaidrot vēl papildus 4% no bērnu internalizētās uzvedības tēvu novērtējuma variācijas ($R^2=0,09$, $F(2,107)=5,02$, $p < 0,05$). Šajā modelī abi iekļautie neatkarīgie mainīgie statistiski nozīmīgi prognozē atkarīgo mainīgo. Un kaut arī tēvu novērtējumu par bērnu internalizētās uzvedības problēmām nozīmīgi prognozē depresijas simptomi tēviem ($\beta = 0,22$, $p < 0,05$), tomēr statistiski nozīmīgāk bērnu internalizēto uzvedību tēvu novērtējumā izskaidro zemāku tēvu iesaistes tēvu novērtējumu un augstāku tēvu depresijas simptomu neatkarīgo mainīgo kombinācija.

Veicot lineāro regresiju analīzi, lai noteiktu prognozējošos faktorus bērnu eksternalizētai uzvedībai (tēvu novērtējumā), tika iegūts viens regresiju modelis, kas norāda (skatīt 5.tabulu) uz tēvu depresijas simptomiem ($\beta = 0,22$, $p < 0,05$), kā statistiski nozīmīgu prognozētāju bērnu eksternalizētai uzvedībai (tēvu novērtējumā). Tēvu depresijas simptomi paši par sevi nozīmīgi prognozē un izskaidro 13% no bērnu eksternalizētās uzvedības problēmu tēvu novērtējuma variācijas ($R^2=0,13$, $F(1,108)=15,59$, $p < 0,001$). Iegūtie rezultāti

norāda, ka tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā) statistiski nozīmīgi neprognozē bērnu eksternalizētās uzvedības problēmas tēvu novērtējumā.

Tālāk tika meklēta atbilde uz 4. pētījuma jautājumu, *cik lielā mērā bērnu uzvedības problēmas un vecāku depresijas simptomi prognozē tēvu iesaisti bērnu aprūpē un audzināšanā?* Tika veikta viena lineārā regresiju analīze, kurā kā atkarīgais mainīgais tika noteikts tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā) un neatkarīgie mainīgie – bērnu internalizēta un eksternalizēta uzvedība, un tēvu iesaiste (māšu novērtējumā).

6.tabula

Lineārās regresiju analīzes rezultāti atkarīgajam mainīgajam tēvu iesaiste (tēvu novērtējumā) (N=110)

Neatkarīgie mainīgie	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	R^2	ΔR^2
<i>1.solis</i>				0,19	-
Tēvu iesaiste (māšu novērtējumā)	0,36	0,07	0,43***		
<i>2.solis</i>				0,22	0,03
Tēvu iesaiste (māšu novērtējumā)	0,35	0,07	0,42***		
Bērnu eksternalizēta uzvedība (tēvu novērtējumā)	- 0,34	0,16	- 0,18*		

Piezīme: * $p < 0,05$, *** $p < 0,001$

Kā redzams 6.tabulā, 1.solī iegūtais modelis ir statistiski nozīmīgs un tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) izskaidro 19% tēvu iesaistes (tēvu novērtējuma) variāciju ($R^2=0,19$, $F(1,108)=24,57$, $p < 0,001$), savukārt 2.solī pievienojot bērnu eksternalizētu uzvedību (tēvu novērtējumā), iegūtais modelis statistiski nozīmīgi paaugstināja atkarīgā mainīgā prognozi ($\Delta R^2=0,04$, $\Delta F(1,107)=4,48$, $p < 0,05$), un kopumā izskaidro 22% no atkarīgā mainīgā variācijas ($R^2=0,22$, $F(2,107)=14,92$, $p < 0,001$). Tātad tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) visnozīmīgāk prognozē tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) ($\beta=0,42$, $p < 0,001$) kopā ar zemiem tēvu novērtējumiem par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām ($\beta=-0,18$, $p < 0,05$). Savukārt, bērnu internalizēta uzvedība (tēvu novērtējumā) būtiski neprognozē tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), un bērnu eksternalizētās un internalizētās uzvedības problēmas (tēvu novērtējumā) kopā nozīmīgi neprognozē tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā).

Tātad galvenie iegūtie pētījuma rezultāti ir:

1. Pastāv statistiski nozīmīgas atšķirības māšu un tēvu depresijas simptomos - augstāki depresijas simptomu rādītāji tika konstatēti mātēm;
2. Augstākam tēvu novērtējumam par savu iesaistīšanos bērna aprūpē un audzināšanā, ir negatīva sakarība ar tēvu novērtējumu par bērnu uzvedības problēmām;
3. Tēvu depresijas simptomiem ir pozitīva saistība ar bērnu uzvedības problēmām (tēvu novērtējumā);

3. Pirmsskolas vecuma bērnu internalizētās uzvedības problēmas (tēvu novērtējumā) prognozē augstāki depresijas simptomi tēviem kopā ar zemāku tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā);

4. Bērnu eksternalizētās uzvedības problēmas (māšu un tēvu novērtējumā) prognozē depresijas simptomi tēviem;

5. Tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) prognozē lielāka tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) kopā ar zemiem tēvu novērtējumiem par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām.

Nākamajā nodaļā tiks analizēti iegūtie pētījuma rezultāti un to saikne ar citos pētījumos iegūtajām atziņām un secinājumiem.

DISKUSIJA

Šī pētījuma mērķis bija noskaidrot, kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām. Lai to sasniegtu tika izvirzīti četri pētījuma jautājumi un viens papildjautājums. Tālāk ir sniegts iegūto rezultātu iztirzājums.

Meklējot atbildi uz 1.pētījuma jautājumu, *vai pastāv atšķirības tēvu un māšu novērtējumos par tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, bērnu uzvedības problēmām, kā arī tēvu un māšu depresijas simptomus*, tika konstatētas nozīmīgas atšķirības māšu un tēvu depresijas simptomu novērtējumos. Šī pētījuma ietvaros iegūtie māšu depresijas simptomu rādītāji ir nozīmīgi augstāki par tēvu depresijas simptomu rādītājiem. Iegūtie rezultāti sasaucas ar citos pētījumos konstatēto (Oquendo et al., 2002; Zande, 2015), kā arī ar esošajiem statistikas datiem Latvijā (SPKC, 2017) un pasaulē (Goodman & Garber, 2017), kur atspoguļotie dati norāda uz nozīmīgi augstākiem depresijas rādījumiem sievietes vidū. Šos rezultātus var skaidrot ar dzimumatšķirībām depresijas simptomu tipiskajās izpausmēs sievietes un vīriešu vidū, kur sievietes vairāk pauž iekšēju emocionālu pārdzīvojumu pazīmes, vīrieši – eksternalizētu uzvedību, piemēram, agresiju, riskantu uzvedību, apreibinošu vielu lietošanu. Turklāt ir noskaidrots, ka jo vairāk vīrietis ievēro maskulīnisma noteiktos uzvedības paternus, jo mazāk tiks novērotas tradicionālās depresijas simptomu pazīmes (Call & Shafer, 2018). Šī pētījuma ietvaros izmantotā DASS-42 aptaujā iekļautie apgalvojumi kopumā ir vērsti uz tradicionālām depresijas simptomu pazīmēm, taču ir noskaidrots, ka iekļaujot diagnostikas kritērijos gan tradicionālās, gan alternatīvās depresijas pazīmes, dzimumatšķirības depresijas simptomu rādījumos mazinās (Martin, Neighbors, & Griffith, 2013).

Savukārt, pētījumā netika konstatētas būtiskas atšķirības vecāku novērtējumos par bērnu uzvedības problēmām un tēvu iesaisti bērnu aprūpē un audzināšanā. Līdz šim veikto pētījumu rezultāti ir norādījuši uz statistiski nozīmīgi augstākiem tēvu iesaistes novērtējumiem tēvu novērtējumā (piemēram, Charles et al., 2018), taču šajā pētījumā nenozīmīgi, tomēr nedaudz zemāk savu iesaisti ir novērtējuši tēvi. Iespējams, šie rezultāti netieši atspoguļo māšu drīzāk vēlamu tēvu iesaistes apjomu nekā faktisko, ņemot vērā vecāku depresijas simptomu nozīmīgās atšķirības. Tomēr tā kā pētījumā netika konstatētas nozīmīgas saistības starp māšu depresijas simptomiem un tēvu iesaistes novērtējumiem, iespējams, tēvu iesaistes līdzīgie novērtējumi ir saistīti ar citiem ģimenes aktuālā konteksta faktoriem (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017).

Vecāki ir līdzīgi novērtējuši arī bērnu uzvedības problēmas, kas var būt saistīts ar to, ka šajā pētījumā ir ņemts vērā kā zēnu, tā meiteņu kopējais uzvedības novērtējuma rezultāts un, iespējams, būtiskas atšķirības tēvu un māšu novērtējumos par bērnu uzvedību tiktu konstatētas, ja salīdzinātu atsevišķi vecāku novērtējumus par zēnu un meiteņu uzvedības problēmām (Hanington, Ramchandani, & Stein, 2010; Sebre, Jusiene, Dapkevice, Skreitule-Pikse, & Bieliauskaite, 2014). Iegūtos rezultātus var skaidrot arī ar līdzīgi novērtēto tēvu iesaisti, kas, iespējams, norāda uz to, ka pētījuma respondenti līdzīgā apmērā iesaistās bērna aprūpē un audzināšanā, tādēļ var sniegt saskanīgus bērna uzvedības novērtējumus. Šajā pētījumā netika noskaidrots, vai abi vecāki strādā algotu darbu, tomēr šo secinājumu teorētiski atbalsta iepriekš veikto pētījumu atziņas (Connelly, 2016; Harrington, Van Deusen, & Ladge, 2010), kas norāda uz tēvu un māšu kultūrā balstīto lomu izmaiņām un pieaugošo tēvu iesaistes apjomu bērna aprūpē un audzināšanā, kur kā viens no iemesliem tiek minēts, ka algotu darbu strādā abi vecāki.

2. pētījuma jautājuma, *kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām*, iegūtie rezultāti norāda, ka, jo augstāk tēvi novērtē savu iesaistīšanos bērnu aprūpē un audzināšanā, jo zemāk viņi novērtē bērnu internalizētās un eksternalizētās uzvedības problēmas. Šos rezultātus apstiprina arī kāds cits veiktais pētījums (Tautolo, Schluter, & Paterson, 2015), kur, tāpat kā šajā pētījumā, lielākā daļa respondentu bija bioloģiskie tēvi (96,6%), kas bija reģistrētās attiecībās ar bērna māti (96,6%) un tēvi novērtēja savu iesaisti. Pētot tēvu iesaisti (māšu novērtējumā), tai netika konstatētas nozīmīgas saistības ar bērnu uzvedības problēmām. Šie rezultāti ir pretrunā ar iepriekš veikto pētījumu atziņām, kur tēvu iesaisti novērtēja mātes, kuras bija neregistrētās attiecībās ar bērna bioloģisko tēvu (Choi, Kim, & Kunz, 2018) un apstiprina citos pētījumos konstatēto, ka māšu novērtējums pats par sevi var būt vērtīgs pētījuma instruments (Martin, Brazil, & Brooks-Gunn, 2013), tomēr iegūtie tēvu un māšu novērtējumi par tēvu iesaisti var sniegt pretrunīgus rezultātus (Kitterød & Lyngstad, 2014, Thurber & Sheehan, 2012).

Šī pētījuma ietvaros tika noskaidrots, ka tēvu depresijas simptomiem ir pozitīva saistība ar bērnu eksternalizētām (abu vecāku novērtējumā) un internalizētām uzvedības problēmām (tēvu novērtējumā). Iegūtie rezultāti pievienojas citu pētījumu paustajām atziņām par tēvu depresijas simptomiem (Kvalevaag et al., 2013) kā riska faktoru bērnu uzvedības problēmās, izņemot līdz šim veiktajos pētījumos nav konstatēta saistība starp depresijas simptomiem tēvu novērtējumā un bērnu eksternalizētu uzvedību māšu novērtējumā. Nav pētījumu, kas skaidrotu konstatēto sakarību, tomēr šajā pētījumā šie rezultāti norāda uz tēvu depresijas simptomu nozīmīgu saistību ar bērnu eksternalizētām uzvedības problēmām gan tēvu, gan

māšu novērtējumā, savukārt tēvu depresijas simptomiem nav nozīmīgas saistības ar to, kā mātes novērtē bērnu internalizētu uzvedību.

Pētījumā tika sagaidītas, tomēr netika konstatētas nozīmīgas saistības starp bērnu uzvedības problēmām (abu vecāku novērtējumā) un depresijas simptomiem mātēm. Iegūtie rezultāti ir pretrunā ar citos pētījumos iegūtajām atziņām, kas norāda uz māšu depresijas simptomiem (Nadeem, Rafique, & Chachar, 2018; Van Der Waerden et al., 2015), kā nozīmīgāko riska faktoru bērnu uzvedības problēmās. Taču cita pētījuma secinājumi sasauca ar iegūtajiem rezultātiem, kur netika konstatēta saistība starp māšu depresijas simptomiem un bērna uzvedības problēmām (Yurdusen, Erol, & Gencoz, 2013), un rezultāti tika skaidroti ar to, ka, iespējams, bērna uzvedības problēmas drīzāk nosaka māšu trauksmes līmenis. Māšu izjustais trauksmes līmenis var būt saistīts ar depresijas simptomiem mātēm, kas, savukārt, var ietekmēt bērna audzināšanas pieeju izvēli, un vecāku audzināšanas pieejas prognozē bērna uzvedības problēmas (Wilson & Dubrin, 2010). Iegūtos rezultātus var skaidrot arī ar to, ka bērniem vecumā no 3 līdz 5 gadiem caurmērā mazinās mātes kā dominējošās aprūpējošās personas loma bērna ikdienā. Bērns, iespējams, apmeklē pirmsskolas izglītības iestādi, bērna aprūpē un audzināšanā vairāk iesaistās tēvs, tādēļ māšu depresijas simptomu ietekme bērna uzvedības problēmās mazinās (Chang, Halpern, & Kaufman 2008).

Pētījumā netika konstatētas nozīmīgas saistības starp māšu un tēvu depresijas simptomiem un tēvu iesaisti (māšu un tēvu novērtējumā). Šie rezultāti neapstiprina pētījumu secinājumus, kur kā galvenais tēvu iesaistes ietekmējošais faktors tiek minēta māšu (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017) un tēvu depresija (Goodman et al., 2011; Shafer, Fielding & Holmes, 2019). Iespējams, šīs saistības kļūst statistiski nozīmīgas pie augstākiem depresijas simptomu novērtējumiem, kā arī tēvu iesaistei var būt citi, nozīmīgāki prognozējošie faktori, piemēram, bērnu uzvedības problēmas.

Atbildot uz 3. pētījuma jautājumu, *cik lielā mērā tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā un vecāku depresijas simptomi prognozē bērnu uzvedības problēmas*, iegūtie rezultāti parāda, ka bērnu internalizētu uzvedību prognozē augstāki depresijas simptomi tēviem kopā ar zemāku tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), savukārt bērnu eksternalizētu uzvedību prognozē depresijas simptomi tēviem. Šie rezultāti papildina esošo pētījumu (Sweeney & MacBeth, 2016) secinājumus, par nepieciešamību meklēt papildus tēvu depresijai citus prognozējošos faktoros vai mediatorus bērnu uzvedības problēmās, un apstiprina tēvu depresijas simptomu noteicošo lomu bērnu uzvedības problēmu attīstībā (Kvalevaag et al., 2013).

Noskaidrotie 4. jautājuma, *cik lielā mērā bērnu uzvedības problēmas un vecāku depresijas simptomi prognozē tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un*

audzināšanā, rezultāti parāda, ka tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) prognozē lielāka tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) kopā ar zemiem tēvu novērtējumiem par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām. Ja tiek pieņemts, ka augstāks tēvu iesaistes māšu novērtējums atbilst lielākam tēvu izjustajam atbalstam no mātes puses un labākām vecāku savstarpējām attiecībām, tad šie rezultāti papildina iepriekš veikto pētījumu atziņas (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017), kas norāda uz mātes lomu tēvu iesaistē (Sedlenieks, & Rolle, 2016) un kā tēvs uztver bērna eksternalizētās uzvedības problēmas. Iespējams, mātes novērtējumam par tēvu iesaisti ir mediators efekts starp tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) un bērnu eksternalizētām uzvedības problēmām (tēvu novērtējumā), ko pierāda līdz šim veikto pētījumu pretrunīgie secinājumi, kas norāda uz neviennozīmīgām tēvu iesaistes un bērnu uzvedības problēmu prognozējošām sakarībām (Choi, Kim, & Kunz, 2018; Flouri, Midouhas, & Narayanan, 2016).

Pētījumā tika konstatēts, ka bērnu internalizēta uzvedība (tēvu novērtējumā) būtiski neprognozē tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), un bērnu eksternalizētās un internalizētās uzvedības problēmas (tēvu novērtējumā) kopā nozīmīgi neprognozē tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā). Konstatētās mijiedarbības prognožu iztrūkumu var skaidrot ar iepriekš minētajiem pētījumu pretrunīgajiem rezultātiem par tēvu iesaistes un bērnu uzvedības problēmu mijiedarbību, un daļēji apstiprina tēvu iesaistes, kā multidimensionāla konstrukta izpēti specifiku, tas ir, iespējams, tēvu iesaisti drīzāk nosaka citi, individuālu atšķirību noteikti rakturojošie lielumi, piemēram, tēva vīrišķības izjūta (Shafer, Fielding & Holmes, 2019), tēva izjustais partneres atbalsts, pāra attiecību konflikti, kā arī bērna vecums, bērna veselības stāvoklis, socioekonomiskais stāvoklis (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017).

Veicot pētījumā iekļautās Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas sākotnējo adaptāciju latviešu valodā, tika noskaidrota atbilde uz pētījuma papildjautājumu, *vai Tēvu iesaistes aptaujas - īsās formas latviešu valodas versijas iekšējās saskaņotības rādītāji ir atbilstoši oriģinālajiem iekšējās saskaņotības rādītājiem*. Tika konstatēts, ka aptaujas latviešu valodas versija, kas tika pielāgota šī pētījuma vajadzībām, ir ar augstiem iekšējās saskaņotības rezultātiem kā māšu, tā tēvu izlasēs, un ir piemērota 3 līdz 5 gadus vecu bērnu tēvu iesaistes bērna aprūpē un audzināšanā novērtēšanai. Aptaujas tulkotās versijas iekšējās saskaņotības rādītāji ir ļoti tuvi aptaujas oriģinālajai versijai (Hawkins et al., 2002). Kā jau iepriekš tika aprakstīts, šī pētījuma ietvaros netika konstatētas statistiski nozīmīgas atšķirības māšu un tēvu novērtējumos par tēvi iesaisti, kas apliecina, ka aptaujas latviešu valodas versija ir derīga, lai tēvu iesaisti varētu novērtēt gan mātes, gan tēvi (Barrocas et al., 2017).

Pēc veiktās literatūras un pētījuma empīrisku rezultātu saistību analīzes, šī pētījuma galvenais secinājums norāda, ka konstatētās sakarības starp tēvu iesaisti pirmsskolas bērnu

aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām, nesniedz pietiekamu skaidrojumu par šo mainīgo mijiedarbības prognozēm, tomēr konstatētās saistības ir saskaņā ar iepriekš veikto pētījumu atziņām un pētījums dod vērtīgu pienesumu jau esošajiem ar tēvu iesaisti, vecāku depresijas simptomiem un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmām saistīto jautājumu pētījumiem.

Veiktā pētījuma novitāte ir pētījuma dizains. Līdz šim veikto pētījumu un metaanalīžu secinājumi norāda uz nepietiekami izsmeltošiem rezultātiem, kas ir ģimenes konteksta atkarīgi, lai noskaidrotu tēvu iesaistes prognozējošos faktoros un to mijiedarbības sakarības ģimenē. Vairums veikto pētījumu fokuss ir bijis uz tēvu iesaistes ietekmes mērījumiem bērnu uzvedības problēmās, taču līdz šim nav veikts pētījums, kas apskatītu 3 līdz 5 gadus vecu bērnu bioloģisko vecāku depresijas simptomu, tēvu iesaistes bērna aprūpē un audzināšanā, un bērnu uzvedības problēmu sakarības. Turklāt nozīmīga šī pētījuma novitāte ir arī abu vecāku iekļautie novērtējumi par pētījuma mainīgajiem, kas ir bijis līdz šim veikto pētījumu viens no galvenajiem ierobežojumiem, kas tika ņemts vērā plānojot šo pētījumu.

Šī pētījuma *stiprās puses* ir lielais pētījuma respondentu apjoms, iekļautie abu vecāku vērtējumi un augstie iekšējās saskaņotības rādītāji pētījumā izmantotajām aptaujām. Šī pētījuma rezultāti sniedz nozīmīgu papildinājumu jau esošajiem pētījumiem, kas skaidro ar tēvu iesaisti bērna aprūpē un audzināšanā saistītos jautājumus.

Pētījuma ierobežojumi ir (1) kaut arī pētījuma izlase tika veidota, lai mazinātu citu iespējamo faktoru ietekmi uz pētījuma mainīgajiem, tomēr tā aptver tikai vienu ģimenes sistēmas formu, ko veidoja lielākā daļa respondentu, kas bija reģistrētās attiecībās, kā arī vairums respondentu bija ieguvuši augstāko izglītību; (2) pētījumā netika ņemtas vērā bērnu dzimumatšķirības; (3) netika vērtētas pētījuma mainīgo vērtējumu izmaiņas bērnu vecumposmos; (4) kaut arī pētījumā iekļauto aptauju ticamības rādītāji bija augsti, tomēr jāņem vērā, ka respondentu sniegtās atbildes bija daļēji konfidenciālas, jo respondenti tika uzrunāti personiski, bija zināmas dalībnieku e-pasta adreses, kas var ietekmēt rezultātus sniedzot sociāli vēlamas atbildes.

Tādēļ šis *pētījums ir papildināms* mērķtiecīgi iekļaujot respondentus, kas dzīvo kopā, bet neregistrētās attiecībās, šķirtas ģimenes. Vērtējot tēvu iesaistes bērna aprūpē un audzināšanā, un bērnu uzvedības problēmu prognozējošos faktoros būtu jāņem vērā vērtējumi par izjusto partnera atbalstu, abu vecāku izjusto stresa līmeni, apkārtējās vides faktoriem (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017). Depresijas novērtēšanai būtu jāizmanto aptauja, kas ļautu identificēt respondentus ar klīniski nozīmīgiem depresijas simptomu rādītājiem, un, kurā tiktu iekļauti gan tradicionālie, gan alternatīvie depresijas simptomi (Martin, Brazil, &

Brooks-Gunn, 2013), kas dotu iespēju precīzāk izvērtēt, cik lielā mērā vecāku depresijas simptomi prognozē tēvu iesaisti.

Pētījuma zinātniskā, sociālā un praktiskā nozīme. Šis pētījums sniedz iespēju turpināt diskusiju sabiedrībā, tajā skaitā pedagogu, sociālo darbinieku, psihologu vidū par jautājumiem, kas saistīti ar tēva lomu ģimenē. Pētījumā iegūtie secinājumi norāda uz nepieciešamību tēvu iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomu un bērnu uzvedības problēmas sakarības izvērtēt ņemot vērā ģimenes kontekstu, izvairoties no vispārinājumiem un tiešu cēloņsakarību secinājumiem, un organizēt preventīvos pasākumus vecāku garīgās veselības veicināšanā.

Pētījuma ietvaros veiktās Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas tulkojums latviešu valodā ir vērtīgs papildus instruments gan turpmākajam zinātniski pētnieciskajam darbam, gan psihologiem, lai novērtētu kopējo uztverto pirmsskolas vecuma bērnu tēvu iesaistes līmeni un tā izmaiņas (arī analizējot iegūtos rezultātus atsevišķu aptaujas apgalvojumu ietvaros), piemēram, tēvu atbalsta grupās un psiholoģiskajā konsultēšanā.

SECINĀJUMI

Maģistra darba ietvaros veiktā pētījuma mērķis bija noskaidrot, kādas sakarības pastāv starp tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām.

Veicot zinātniskās literatūras analīzi kopumā var secināt, ka pastāv saistības starp tēvu iesaisti, vecāku depresijas simptomiem un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmām, tomēr konstatētās sakarības ir relatīvas un atkarīgas no ģimenes konteksta, citiem apkārtējās vides, un individuālajiem faktoriem. Lai noskaidrotu, kādas likumsakarības starp šiem mainīgajiem pastāv Latvijas izlasē, tika izvirzīti pieci pētījuma jautājumi un iegūti sekojoši secinājumi:

1. Veiktā pētījuma ietvaros nozīmīgas atšķirības tika konstatētas māšu un tēvu depresijas simptomu novērtējumos. Iegūtie rezultāti sasaucas ar citos pētījumos konstatēto (Oquendo et al., 2002; Zande, 2015), kā arī ar esošajiem statistikas datiem Latvijā (SPKC, 2017) un pasaulē (Goodman & Garber, 2017), kur ir norādes uz nozīmīgi augstākiem depresijas simptomu rādītājiem sievietēm vidū.

2. Jo augstāk tēvs novērtēs savu iesaistīšanos bērna aprūpē un audzināšanā, jo sniegs zemāku novērtējumu par bērnu internalizētās un eksternalizētās uzvedības problēmām. Šie rezultāti papildina iepriekš veikto pētījumu atziņas, kurās konstatēts, ka tēvu iesaiste ir saistīta ar bērnu uzvedības problēmu dinamiku (piemēram, Tautolo, Schluter, & Paterson, 2015).

3. Pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmas nav saistītas ar to, kā mātes novērtēs tēvu iesaistīšanos bērna aprūpē un audzināšanā. Šie rezultāti ir pretrunā ar iepriekš veikto pētījumu atziņām, kur tēvu iesaisti novērtēja mātes (Choi, Kim, & Kunz, 2018) un apstiprina citos pētījumos konstatēto, ka māšu novērtējums pats par sevi var būt vērtīgs pētījuma instruments (Martin, Brazil, & Brooks-Gunn, 2013), tomēr iegūtie tēvu un māšu novērtējumi par tēvu iesaisti var sniegt pretrunīgus rezultātus (Kitterød & Lyngstad, 2014, Thurber & Sheehan, 2012).

4. Pētījumā tika noskaidrots, ka, jo tēvi sniegs augstāku pašnovērtējumu par depresijas simptomiem, jo tēvi augstāk novērtēs bērnu uzvedības problēmas. Iegūtie rezultāti pievienojas citu pētījumu paustajām atziņām par tēvu depresijas simptomiem, kā būtisku riska faktoru bērnu uzvedības problēmās (Kvalevaag et al., 2013).

5. Jo vairāk tēvs jutīsies depresīvs, jo pieaugs mātes novērtējums par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām. Nav pētījumu, kas skaidrotu šo sakarību, tomēr šajā pētījumā rezultāti norāda uz tēvu depresijas simptomu nozīmīgu saistību ar bērnu eksternalizētām uzvedības problēmām gan tēvu, gan māšu novērtējumā, savukārt tēvu

depresijas simptomiem nav nozīmīgas saistības ar to, kā mātes novērtē bērnu internalizētu uzvedību.

6. Pētījumā tika sagaidītas, tomēr netika konstatētas nozīmīgas saistības starp bērnu uzvedības problēmām abu vecāku novērtējumā un depresijas simptomiem mātēm. Iegūtie rezultāti ir pretrunā ar citos pētījumos iegūtajām atziņām, kas norāda uz māšu depresijas simptomiem (Nadeem, Rafique, & Chachar, 2018; Van Der Waerden et al., 2015), kā nozīmīgāko riska faktoru bērnu uzvedības problēmās. Taču cita pētījuma secinājumi sasauca ar iegūtajiem rezultātiem, kur netika konstatēta saistība starp māšu depresijas simptomiem un bērna uzvedības problēmām (Yurdusen, Erol, & Gencoz, 2013), un rezultāti tika skaidroti ar to, ka, iespējams, bērna uzvedības problēmas drīzāk nosaka māšu trauksmes līmenis. Kas, savukārt, var būt saistīts ar māšu depresijas simptomiem, kas ietekmē bērna audzināšanas paņēmieni izvēli, kas savukārt var būt saistīts ar bērna uzvedības problēmu prognozēm (Wilson & Dubrin, 2010).

7. Pētījumā netika konstatētas prognozētās nozīmīgās saistības starp māšu un tēvu depresijas simptomiem un tēvu iesaisti (māšu un tēvu novērtējumā). Šie rezultāti neapstiprina pētījumu secinājumus, kur kā galvenais tēvu iesaistes ietekmējošais faktors tiek minēta māšu (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017) un tēvu depresija (Goodman et al., 2011; Shafer, Fielding & Holmes, 2019).

8. Pirmsskolas vecuma bērnu internalizētu uzvedību prognozē augstāki depresijas simptomi tēviem kopā ar zemāku tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), savukārt bērnu eksternalizētu uzvedību prognozē depresijas simptomi tēviem. Šie rezultāti papildina esošo pētījumu (Sweeney & MacBeth, 2016) secinājumus, kas pauž nepieciešamību meklēt papildus tēvu depresijai citus prognozējošos faktoros vai mediatorus bērnu uzvedības problēmās, un apstiprina tēvu depresijas simptomu noteicošo lomu bērnu uzvedības problēmu attīstībā (Kvalevaag et al., 2013).

9. Pētījumā tika konstatēts, ka tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā) prognozē lielāka tēvu iesaiste (māšu novērtējumā) kopā ar zemiem tēvu novērtējumiem par bērnu eksternalizētās uzvedības problēmām. Ja tiek pieņemts, ka augstāks tēvu iesaistes māšu novērtējums atbilst lielākam tēvu izjustajam atbalstam no mātes puses un labākām vecāku savstarpējām attiecībām, tad šie rezultāti papildina iepriekš veikto pētījumu atziņas (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017), kas norāda uz mātes lomu tēvu iesaistē (Sedlenieks, & Rolle, 2016) un kā tēvs uztver bērna eksternalizētās uzvedības problēmas. Iespējams, mātes novērtējumam par tēvu iesaisti ir mediators efekts starp tēvu iesaisti tēvu novērtējumā un bērnu eksternalizētām uzvedības problēmām tēvu novērtējumā, ko pierāda līdz šim veikto pētījumu pretrunīgie secinājumi, kas norāda uz neviennozīmīgām tēvu iesaistes un bērnu uzvedības problēmu

prognozējošām sakarībām (Choi, Kim, & Kunz, 2018; Flouri, Midouhas, & Narayanan, 2016).

10. Pētījumā tika konstatēts, ka tēvu novērtējums par bērnu uzvedības problēmām neprognozē tēvu iesaisti (tēvu novērtējumā), un tēva iesaiste (tēvu novērtējumā) neprognozē bērnu internalizētās uzvedības problēmas. Iepriekš veiktajos pētījumos pozitīva tēva iesaiste tiek vērtēta, kā ļoti nozīmīga (taču ne primāra) bērna uzvedības problēmu dinamikā, taču citos pētījumos ir norādīts, ka bērna uzvedības problēmas ietekmē tēva iesaistes līmeni (Flouri, Midouhas, & Narayanan, 2016). Iegūtie secinājumi daļēji apstiprina tēvu iesaistes, kā multidimensionāla konstrukta izpētes specifiku, tas ir, iespējams, tēvu iesaisti drīzāk nosaka citi, individuālu atšķirību noteikti raksturojošie lielumi, piemēram, tēva vīrišķības izjūta (Shafer, Fielding & Holmes, 2019), tēva izjustais partneres atbalsts (Barker, Iles, & Ramchandani, 2017).

11 Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas aptauja ir ticama un izmantojama, kā papildus instruments gan turpmākajam zinātniski pētnieciskajam darbam, gan psihologiem, lai novērtētu kopējo uztverto pirmsskolas vecuma bērnu tēvu iesaistes līmeni un tā izmaiņas (arī analizējot iegūtos rezultātus atsevišķu aptaujas apgalvojumu ietvaros), piemēram, tēvu atbalsta grupās un psiholoģiskajā konsultēšanā. Un aptaujas latviešu valodas versija ir derīga, lai tēvu iesaisti pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā varētu novērtēt gan mātes, gan tēvi.

Kopumā var secināt, ka konstatētās sakarības starp tēvu iesaisti pirmsskolas bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomiem un bērnu uzvedības problēmām, sniedz daļēju skaidrojumu par šo mainīgo mijiedarbības prognozēm, tomēr konstatētās saistības ir saskaņā ar iepriekš veikto pētījumu atziņām un pētījums dod vērtīgu pienesumu jau esošajiem ar tēvu iesaisti, vecāku depresijas simptomiem un pirmsskolas vecuma bērnu uzvedības problēmām saistīto jautājumu pētījumiem.

Tālākie temata izstrādes virzieni var būt sekojoši: veikt pētījumu, lai noskaidrotu tēvu iesaistes pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, partneru izjustā atbalsta, stresa līmeņa vai vecāku audzināšanas pieeju un bērnu uzvedības problēmu saistības gan to vecāku vidū, kas dzīvo kopā, gan to – kas šķirti. Kā arī iekļaujot abu vecāku novērtējumus un analizējot bērnu vecuma noteiktās atšķirības un dzimumatšķirības.

PATEICĪBAS

Vēlos pateikties maģistra darba vadītājai, *Asoc. prof., Dr. psych.* Anikai Miltuzei par atsaucīgu darba vadīšanu, morālo atbalstu, vērtīgajiem padomiem un metodiskajiem ieteikumiem darba izstrādē.

Īpaši pateicos savam vīram Guntim Kuļikovskim par finansiālo un morālo atbalstu darba izstrādes laikā, kā arī visiem brīvprātīgajiem, kas sniedza nenovērtējamu palīdzību pētījuma materiālu vākšanā un aptauju tulkošanā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA Preschool Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Department of Psychiatry.
- Ali, N. S., Mahmud, S., Khan, A., & Ali, B. S. (2013). Impact of postpartum anxiety and depression on child's mental development from two peri-urban communities of Karachi, Pakistan: a quasi-experimental study. *BMC Psychiatry, 13*(274).
- Allgood, S. M., Beckert, T. E., & Peterson, C. (2012). The role of father involvement in the perceived psychological well-being of young adult daughters: A retrospective study. *North American Journal of Psychology, 14*(1), 95-110.
- Barker, B., Iles, J. E., & Gramchandani, P. (2017). Fathers, fathering and child psychopathology. *Current Opinion in Psychology, 15*, 87-92.
- Barrocas, J., Vieira-Santos, S., Paixão, R., Roberto, M. S., & Pereira, C. R. (2017). The 'Inventory of Father Involvement–Short Form' among Portuguese fathers: Psychometric properties and contribution to father involvement measurement. *Psychology of Men & Masculinity, 18*(2), 144-156.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development, 55*(1), 83–96.
- Biedrība ģimenes atbalstam "Tēvi" (2019). Iegūts 2019.g. 10.janvārī no <http://tevi.lv/lv/pieteikšanas-nodarbibu-cikliem-janvari/>
- Bokišs, L. (2018). Iegūts 2019.g. 10.janvārī no <https://www.satori.lv/article/visaptverosa-teva-loma>
- Bokišs, L. (2019). Iegūts 2019.g. 10.janvārī no <https://irir.lv/2019/01/02/berniem-nav-laikagaidit>
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., Shigeto, A., & Wong, M. S. (2018). Associations between father involvement and father–child attachment security: Variations based on timing and type of involvement. *Journal of Family Psychology, 32*(8), 1015-1024.
- Brown, G. L., Mangelsdorf, S. C., & Neff, C. (2012). Father involvement, paternal sensitivity, and father-child attachment security in the first 3 years. *Journal of Family Psychology, 26*, 421–430.
- Cabrera, J. J., & Tamis-LeMonda, C. S. (Eds.). (2012). *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives* (2nd ed.). Oxon: Routledge.
- Call, J. B., & Shafer, K. (2018). Gendered manifestations of depression and help seeking among men. *American Journal of Men's Health, 12*(1), 41-51.

- Caughy, M. O., Huang, K. Y., & Lima, J. (2009). Patterns of conflict interaction in mothertoddler dyads: Differences between depressed mothers. *Journal of Child and Family Studies, 18*, 10–20.
- Centrs Dardedze. (2014). Vīrieši par tēva lomu, izaicinājumiem un gaidām. Aptaujas galvenie rezultāti. Iegūts 2018.g. 17.aprīlī no http://centrsdardedze.lv/data/materiali/Aptauja_Tevi_zinojums.pdf
- Centrālā statistikas pārvalde (2017). Bērni Latvijā. Statistisko datu krājums. Iegūts 2018.g. 17.aprīlī no http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_12_berni_latvija_2017_17_00_lv_en.pdf
- Chang, J.J., Halpern, C.T., Kaufman, J.S. (2008). Maternal depressive symptoms, father's involvement, and the trajectories of child problem behaviors in a US national sample. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 47*(4), 470-470.
- Charles, P., Spielfogel, J., Gorman-Smith, D., Schoeny, M., Henry, D., & Tolan, P. (2018). Disagreement in Parental Reports of Father Involvement. *Journal of Family Issues, 39*(2), 328-351.
- Choi, J. K., Kim, M., & Kunz, G. M. (2018). Longitudinal relationships between unmarried fathers' involvement and their children's behavior problems: Using latent growth modeling. *Children and Youth Services Review, 91*, 424-430.
- Choi, J. K., Palmer, R. J., & Pyun, H. S. (2014). Three measures of non-resident fathers' involvement, maternal parenting and child development in low-income single-mother families. *Child & Family Social Work, 19*(3), 282–291.
- Choi, J. K., & Pyun, H. S. (2014). Nonresident fathers' financial support, informal instrumental support, mothers' parenting, and child development in single-mother families with low income. *Journal of Family Issues, 35*(4), 526–546.
- Cicchetti, D. (2015). Neural plasticity, sensitive periods, and psychopathology. *Development and Psychopathology, 27*(2), 319-320.
- Coley, R. L., & Morris, J. E. (2002). Comparing father and mother reports of father involvement among low-income minority fathers. *Journal of Marriage and Family, 64*, 982–997.
- Connelly, D. R. (2016). Changes in U.S. mothers' and fathers' time use: Causes and consequences. In S. M. McHale, V. King, J. V. Hook, & A. Booth (Eds.), *Gender and couple relationships* (pp. 169–179). New York, NY: Springer International Publishing.
- Dubeau, D., Coutu, S., & Lavingueur, S. (2013). Links between different measures of mother/father involvement and child social adjustment. *Early Child Development and Care, 183*, 791–809.

- Flouri, E. (2010). Fathers' behaviors and children's psychopathology. *Clinical Psychology Review, 30*(3), 363-369.
- Flouri, E., Midouhas, E., & Narayanan, M. K. (2016). The relationship between father involvement and child problem behaviour in intact families: A 7-year cross-lagged study. *Journal of Abnormal Child Psychology, 44*(5), 1011–1021.
- Flouri, E., Narayanan, M. K., & Nærde, A. (2018). Stressful life events and depressive symptoms in mothers and fathers of young children. *Journal of Affective Disorders, 230*, 22-27.
- Goodman, S. H., & Garber, J. (2017). Evidence-Based Interventions for Depressed Mothers and Their Young Children. *Child Development, 88*(2), 368-377.
- Goodman, S. H., Lusby, C. M., Thompson, K., Newport, D. J., & Stowe, Z. N. (2014). Maternal depression in association with fathers' involvement with their infants: spillover or compensation/buffering? *Infant Ment Health J., 35*(5), 495-508.
- Goodman, S. H., Rouse, M. H., Connell, A., Broth, M., Hall, C., Heyward, D. (2011). Maternal Depression and Child Psychopathology: A Meta-Analytic Review. *Clinical Child and Family Psychology Review. 14*, 1–27.
- Gutierrez-Galve, L., Stein, A., Hanington, L., Heron, J., & Ramchandani, P. (2015). Paternal depression in the postnatal period and child development: mediators and moderators. *Pediatrics, 135*(2), 339–347.
- Hanington, L., Ramchandani, P., & Stein, A. (2010). Parental depression and child temperament: assessing child to parent effects in a longitudinal population study. *Infant Behavior & Development, 33*, 88-95.
- Harrington, B., Van Deusen, F., & Humberd, B. (2011). The new dad: Caring, committed and conflicted. Boston, MA: *Boston College Center for Work and Family*, Retrieved April 10, 2018, from:
https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/cwf/research/publications/researchreports/The%20New%20Dad%202011_Caring%20Committed%20and%20Conflicted
- Harrington, B., Van Deusen, F., & Ladge, J. (2010). The new dad: Exploring fatherhood within a career context. Boston, MA: *Boston College Center for Work and Family*, Iegüts 2018.g. 10.aprĩlĩ no
https://www.bc.edu/content/dam/files/centers/cwf/research/publications/researchreports/The%20New%20Dad%202010_Exploring%20Fatherhood%20within%20a%20Career%20Context

- Hawkins, A. J., Bradford, K. P., Palkovitz, R., Christiansen, S. L., Day, R. D., & Call, V. R. A. (2002). The inventory of father involvement: A pilot study of a new measure of father involvement. *Journal of Men's Studies, 10*, 183–196.
- Hawkins, A., & Palkovitz, R. (1999). Beyond ticks and clicks: The need for more diverse and broader conceptualizations and measures of father involvement. *The Journal of Men's Studies, 8*, 11–32.
- Hernandez, D., & Coley, R. (2007). Measuring Father Involvement Within Low-Income Families: Who is a Reliable and Valid Reporter? *Parenting: Science & Practice, 7*(1), 69–97.
- Jeynes, W. H. (2015). A meta-analysis of the relationship between father involvement and student academic achievement. *Urban Education, 50*, 387–423.
- Keown, L. J., & Palmer, M. (2014). Comparisons between paternal and maternal involvement with sons: Early to middle childhood. *Early Child Development and Care, 184*, 99–117.
- Kitterød, R.H., & Lyngstad, J. (2014). She said, he said: Comparing mothers' and fathers' reports on the non-resident father's contact with his children. *Demographic Research, 30*, 899–910.
- Kvalevaag, A. L., Ramchandani, P. G., Hove, O., Assmus, J., Eberhard-Gran, M., & Biringier, E. (2013). Paternal mental health and socioemotional and behavioral development in their children. *Pediatrics, 131*, 463–469.
- Kuo, P. X., Volling, B. L., & Gonzalez, R. (2018). Gender Role Beliefs, Work–Family Conflict, and Father Involvement After the Birth of a Second Child. *Psychology of Men & Masculinity, 19*(2), 243–256.
- Lamb, M.E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage & Family Review, 29*, 23–42.
- Lamb, M. E. (2010). How do fathers influence children's development? Let me count the ways. In M. E. Lamb (Ed.). *The role of the father in child development* (5th ed., 1–26). Hoboken, NJ: John Wiley.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H., Charnov, E. L., & Levine, J. A. (1985). Paternal behavior in humans. *American Zoologist, 25*, 883–894.
- Latvijas Radio (2018). Iegūts 2019.g. 10.janvārī no <https://dod.pieci.lv/>
- Leidy, M., Schofield, T., & Parke, R. (2013). Fathers' contributions to children's social development. In N. J. Cabrera & C. S. Tamis-Lemonda (Eds.), *Handbook of father involvement: Multidisciplinary perspectives*, (Vol. 2, pp. 151–167). New York, NY: Routledge.

- Livingston, G. (2013). *The New American father*. Washington, DC: Pew Research Center, Retrieved April 10, 2018, from <http://www.pewsocialtrends.org/2013/06/14/the-new-american-father/>
- Lovibond, S. H., & Lovibond, P. F. (1995). *Manual for the Depression Anxiety, stress scales*. Sydney, Psychology Foundation.
- Martin, A., Brazil, A., & Brooks-Gunn, J. (2013). The socioemotional outcomes of young children of teenage mothers by paternal coresidence. *Journal of Family Issues, 34*(9), 1217–1237.
- Martin, L. A., Neighbors, H. W., & Griffith, D. M. (2013). The experience of symptoms of depression in men vs women. *Analysis of the National comorbidity survey replication. JAMA Psychiatry, 70* (10), 1100–1106.
- Mantymaa, M., Puura, K., Luoma, I., Latva, R., Salmelin, R. K., & Tamminen, T. (2012). Predicting internalizing and externalizing problems at five years by child and parental factors in infancy and toddlerhood. *Child Psychiatry & Human Development, 43*(2), 153–170.
- Mccrory, E., Brito, S. A. D., & Viding, E. (2011). The impact of childhood maltreatment: a review of neurobiological and genetic factors. *Front Psychiatry, 2*(48).
- McCue Horwitz, S., Briggs-Gowan, M. J., Storfer-Isser, A., & Carter, A. S. (2007). Prevalence, correlates, and persistence of maternal depression. *Journal of Womens Health, 16*(5), 678–691.
- McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The causal effects of father absence. *Annual Review of Sociology, 39*, 399–427.
- McWayne, C., Downer, J.T., Campos, R., & Harris, R.D. (2013). Father involvement during early childhood and its association with children's early learning: A meta-analysis. *Early Education & Development, 24*(6), 898–922.
- Moussavi, S., Chatterji, S., Verdes, E., Tandon, A., Patel, V., & Ustun, B. (2007). Depression, chronic diseases, and decrements in health: results from the World Health Surveys. *Lancet 370* (9590), 851–858.
- Nadeem, S., Rafique, G., & Chachar, Y. S. (2018). Maternal depression: A major risk factor for psychosocial wellbeing among preschoolers. *Asian Journal of Psychiatry, 37*, 85-89.
- Natsuaki, M. N., Shaw, D. S., Neiderhiser, J. M., Ganiban, J. M., Harold, G. T., Reiss, D., Leve, L. D. (2014). Raised by depressed parents: is it an environmental risk? *Clinical Child and Family Psychology Review, 17*(4), 357–367.

- Netsi, E., Pearson, R. M., Murray, L., Cooper, P., Craske, M. G., & Stein, A. (2018). Association of Persistent and Severe Postnatal Depression With Child Outcomes. *Jama Psychiatry*, 75(3), 247-253.
- Panter-Brick, C., Burgess, A., Eggerman, M., McAllister, F., Pruett, K., Leckman, J. F. (2014). Practitioner Review: Engaging fathers - recommendations for a game change in parenting interventions based on a systematic review of the global evidence. *Journal Of Child Psychology And Psychiatry*, 55(11), 1187-1212.
- Paulson, J. F., Dauber, S., & Leiferman, J. A. (2006). Individual and combined effects of postpartum depression in mothers and fathers on parenting behavior. *Pediatrics*, 118(2), 659–668.
- Pedulla, D. S., & Thébaud, S. (2015). Can we finish the revolution? Gender, work–family ideals, and institutional constraint. *American Sociological Review*, 80, 116–139.
- Petren, R. E., Garneau-Rosner, C. L., & Yildirim, E. D. (2018). Union Stability Among Mothers and Stepfathers: Contributions of Stepfathers and Biological Fathers. *Journal Of Family Psychology*, 32(8), 1142-1151.
- Pew Research Center, Livingston, G. (2014). Fewer than half of U.S. kids today live in a ‘traditional’ family. Iegūts 2019.g. 10.janvārī no <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2014/12/22/less-than-half-of-u-s-kids-today-live-in-a-traditional-family/>.
- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement: Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. In M. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* (5th ed., pp. 67–107). London: Wiley.
- Pleck, J. H. (2012). Integrating Father Involvement in Parenting Research. *Parenting: Science & Practice*, 12(2/3), 243-253.
- Pouget, E., Serbin, L. A., Stack, D. M., & Schwartzman, A. E. (2011). Fathers’ influence on children’s cognitive and behavioural functioning: A longitudinal study of Canadian families. *Canadian Journal of Behavioural Science*, 43, 173–182.
- Oquendo, M. A., Kamali, M., Ellis, S. P., Grunebaum, M. F., Malone, K. M., Brodsky, B. S., Sackeim, H. A., Mann, J. J. (2002). Adequacy of antidepressant treatment after discharge and the occurrence of suicidal acts in major depression: a prospective study. *American Journal of Psychiatry*, 159(10), 1746-1751.
- Raskin, M., Fosse, N. E., & Easterbrooks, M. A. (2015). Influence of mother's depression on her reports of father involvement and child behavioral problems: a latent state-trait approach. *Infant Mental Health Journal*, 36(1), 88-103.

- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica*, 97(2), 153–158.
- Sebre, S. B., Jusiene, R., Dapkevica, E., Skreitule-Pikse, I., & Bieliauskaite, R. (2014). Parenting dimensions in relation to pre-schoolers' behaviour problems in Latvia and Lithuania, *International Journal of Behavioral Development*, 39(5), 458-466.
- Sedlenieks, K., & Rolle, K. (2016). Pētījums: Palīdzēt un atbalstīt: Latvijas tēvi ģimenes dzīvē. Nodibinājums "Tēvi". Iegūts 2018.g. 10.aprīlī no http://tevi.lv/wp-content/uploads/2017/03/Tevi_ka_paligi_Petijums_3.pdf
- Sedlenieks, K., Saulītis, A., & Rolle, K. (2017). Pētījums: Tētis uz 13%. Latvijas tēvi pēc šķiršanās. Nodibinājums "Tēvi". Iegūts 2018.g. 10.aprīlī no http://tevi.lv/wp-content/uploads/2017/09/Tetis-uz-13-procentiem_report_05-08.pdf
- Shafer, K., Fielding, B., & Holmes, E. K. (2019). Depression, Masculine Norm Adherence, and Fathering Behavior. *Journal of Family Issues*, 40(1), 48-84.
- Shafer, K., Fielding, B., & Wendt, D. (2017). Similarities and differences in the influence of paternal and maternal depression on adolescent well-being. *Social Work Research*, 41, 85-96.
- Shaw, D. S., Connell, A., Dishion, T. J., Wilson, M. N., & Gardner, F. (2009). Improvements in maternal depression as a mediator of intervention effects on early childhood problem behavior. *Development and Psychopathology*, 21(2), 417–439.
- Shorey, S., Ang, L., Goh, E. C.L., & Lopez, V. (2019). Paternal involvement of Singaporean fathers within six months postpartum: A follow-up qualitative study, *Midwifery*, 70, 7-14.
- Singley, D., Cole, B., Hammer, J., Molloy, S., Rowell, A., & Isacco, A. (2017). Development and psychometric evaluation of the Paternal Involvement with Infants Scale. *Psychology of Men and Masculinity*. 19(2), 167-183.
- Skreitule-Pikše, I. (2010). Mātes kompetences izjūtas, mātes-bērna emocionālās pieejamības un bērna uzvedības izmaiņas pēc mātes piedalīšanās vecāku mācību programmā „Bērna emocionālā audzināšana”. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitāte.
- Slatcher, R. B., & Trentacosta, C. J. (2011). A naturalistic observation study of the links between parental depressive symptoms and preschoolers' behaviors in everyday life. *Journal of Family Psychology*, 25(3), 444 – 448.
- Slimību profilakses un kontroles centrs (2017). Tematiskais ziņojums: Psihiskā veselība Latvijā 2016.gadā. Iegūts 2018.g. 19.aprīlī no https://spkc.gov.lv/upload/Psihiska_veseliba_faili/tz_pvl_2016_final.pdf

- Smith, L. E., Howard, K. S., & Centers for the Prevention of Child Neglect (2008). Continuity of paternal social support and depressive symptoms among newmothers. *Journal of Family Psychology, 22*(5), 763–773.
- Stein, A., Malmberg, L. E., Sylva, K., Barnes, J., & Leach, P. (2008). The influence of maternal depression, caregiving, and socioeconomic status in the postnatal year on children's language development. *Child Care & Health Development, 34*(5), 603–612.
- Surkan, P. J., Kennedy, C. E., Hurley, K. M., Black, M. M. (2011). Maternal depression and early childhood growth in developing countries: systematic review and meta-analysis. *Bull. World Health Organ, 89*(8), 607–615.
- Sweeney, S., MacBeth, A. (2016). The effects of paternal depression on child and adolescent outcomes: a systematic review. *Journal of Affective Disorders, 205*, 44-59.
- Taraban, L., & Shaw, D. S. (2018). Parenting in context: Revisiting Belsky's classic process of parenting model in early childhood. *Developmental Review, 48*, 55-81.
- Tautolo, E. S., Schluter, P., & Paterson, J. (2015) Pacific Father Involvement and Early Child Behaviour Outcomes: Findings from the Pacific Islands Families Study. *Journal of Child & Family Studies, 24*(12), 3497-3505.
- Thurber, S., & Sheehan, W.P. (2012). Note on truncated T scores in discrepancy studies with the Child Behavior Checklist and Youth Self Report. *Archives of Assessment Psychology, 2*(1), 73–80.
- Torres, N., Veríssimo, M., Monteiro, L., Ribeiro, O., & Santos, A. J. (2014). Domains of father involvement, social competence and problem behavior in preschool children. *Journal of Family Studies, 20*(3), 188-203.
- Trahan, M. H., & Cheung, M. (2016). Testing Gender Applicability of Father Involvement Instruments. *Social Work Research, 40*(4), 203-211.
- Trapolini, T., Ungerer, J. A., & McMahon, C. A. (2008). Maternal depression: Relations with maternal caregiving representations and emotional availability during the preschool years. *Attachment & Human Development, 10*, 73–90.
- Trends, C. (2016). Births to unmarried women: Indicators of child and youth well-being. *Child Trends Databank*. Iegūts 2019.g. 10.janvārī no https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2015/12/75_Births_to_Unmarried_Women.pdf.
- Treutler, C. M., & Epkins, C. C. (2003). Are discrepancies among child, mother, and father reports on children's behavior related to parents' psychological symptoms and aspects of parent-child relationships? *Journal of Abnormal Child Psychology, 31*(1), 13–27.
- Twardosz, S., & Lutzker, J. R. (2010). Child maltreatment and the developing brain: a review of neuroscience perspectives. *Aggression & Violent Behavior, 15*(1), 59–68.

- Umberson, D., Pudrovska, T., & Reczek, C. (2010). Parenthood, childlessness, and well-being: a life course perspective. *Journal of Marriage & Family*, 72, 612–629.
- Van Der Waerden, J., Galera, C. D., Larroque, B. A., Saurel-Cubizolles, M. Jp., Sutter-Dallay, A. L., & Melchior, M. (2015). Maternal depression trajectories and children's behavior at age 5 years. *Journal of Pediatric*, 166(6), 1440–1448.
- Vanags, E., & Raševska, M. (2017). Depresijas, trauksmes un stresa skalas (DASS-42) latviešu valodas versijas ticamība un validitāte. *Baltic Journal of Psychology*, 18(1/2), 107-118.
- Watson, K. H., Dunbar, J. P., Thigpen, J., Reising, M. M., Hudson, K., McKee, L., & Compas, B. E. (2014). Observed parental responsiveness/warmth and children's coping: Cross-sectional and prospective relations in a family depression preventive intervention. *Journal of Family Psychology*, 28, 278-286.
- Weissman, M. M. (2018). Postpartum Depression and Its Long-term Impact on Children Many New Questions. *Jama Psychiatry*, 75(3), 227-228.
- Yogman, M., Garfield, C. F., & AAP the COMMITTEE ON PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF CHILD, HEALTH (2016). Fathers' Roles in the Care and Development of Their Children: The Role of Pediatricians. *Pediatrics*, 138(1).
- Yurdusen, S., Erol, N., & Gencoz, T. (2013). The Effects of Parental Attitudes and Mothers' Psychological Well-Being on the Emotional and Behavioral Problems of Their Preschool Children. *Maternal and child health journal*, 17, 68-75.
- Zahidie, A., & Jamali, T. (2013). An overview of the predictors of depression among adult Pakistani women. *J. Coll. Physicians Surg. Pak. JCPSP*, 23(8), 574–580.
- Zande, D. (2015). Depresijas simptomi vecākiem grūtniecības laikā un pēc dzemdībām, sociālais atbalsts un zīdaiņa temperaments. Latvijas Universitāte, promocijas darbs.

PIELIKUMS

1. PIELIKUMS: TĒVU IESAISTES APTAUJAS – ĪSĀS FORMAS LATVIEŠU VALODAS VERSIJAS PANTU APRAKSTOŠĀS STATISTIKAS UN TICAMĪBAS RĀDĪTĀJI

1. tabula

Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas pantu aprakstošās statistikas un ticamības rādītāji māšu izlasē (N=110)

Apgalvojums	n	M	SD	α, ja pants tiktu dzēsts
1. Disciplinē bērnu	109	4,29	1,31	0,92
2. Mudina bērnu veikt viņa/as pienākumus	110	4,70	1,05	0,92
3. Nosaka robežas un bērna uzvedības noteikumus	108	4,51	1,16	0,93
4. Sniedz emocionālo atbalstu un uzmundrinājumu bērna mātei	110	4,08	1,55	0,92
5. Informē savu bērnu par to, ka viņa/as māte ir īpaša un svarīga	110	3,93	1,74	0,93
6. Sadarbojas ar sava bērna māti bērna audzināšanā	110	4,64	1,37	0,92
7. Nodrošina bērna pamatvajadzības (piemēram, ēdienu, apģērbu, pajumti un veselības aprūpi)	110	5,58	0,78	0,93
8. Uzņemas atbildību par sava bērna finansiālo atbalstu	109	5,59	0,91	0,93
9. Ir sava bērna rotaļu biedrs vai draugs	110	4,80	1,30	0,92
10. Pavada laiku ar bērnu vienkārši sarunājoties, kad bērns grib par kaut ko parunāt	110	4,55	1,36	0,92
11. Pavada laiku ar savu bērnu, darot to, kas bērnam patīk	110	4,54	1,27	0,92
12. Uzslavē savu bērnu par labu uzvedību vai rīcību	110	4,92	1,21	0,92
13. Uzslavē savu bērnu par kaut ko, ko viņš/a ir labi paveicis	110	4,96	1,20	0,92
14. Saka savam bērnam, ka mīl viņu	108	4,65	1,70	0,93
15. Iedrošina bērnu attīstīt viņa/as talantus	109	4,71	1,31	0,92
16. Plāno sava bērna nākotni (piemēram, izglītību, pulciņus)	109	4,26	1,58	0,92
17. Lasa savam bērnam	110	4,03	1,92	0,93
18. Apmeklē pasākumus, kuros piedalās viņa bērns (piemēram, bērnudārza pasākumi, sporta treniņi, koncerti)	105	4,92	1,39	0,93
19. Iesaistās ikdienas rūpēs par sava bērna pamatvajadzību un aktivitāšu nodrošināšanu (piemēram, ēdināšanu, aizvešanu uz nodarbībām)	110	5,26	1,07	0,92
20. Zina, uz kurieni viņa bērns iet un ko dara kopā ar draugiem	93	5,24	1,04	0,93

Tēvu iesaistes aptaujas – īsās formas latviešu valodas versijas pantu aprakstošās statistikas un ticamības rādītāji tēvu izlasē (N=110)

Apgalvojums	n	M	SD	α , ja pants tiktu dzēsts
1. Disciplinēju bērnu	110	4,15	1,12	0,91
2. Mudinu bērnu veikt viņa/as pienākumus	109	4,45	0,10	0,91
3. Nosaku robežas un bērna uzvedības noteikumus	110	4,29	1,10	0,92
4. Sniedzu emocionālo atbalstu un uzmundrinājumu bērna mātei	110	4,01	1,19	0,92
5. Informēju savu bērnu par to, ka viņa/as māte ir īpaša un svarīga	110	4,19	1,43	0,92
6. Sadarbojos ar sava bērna māti bērna audzināšanā	110	4,71	1,12	0,91
7. Nodrošinu bērna pamatvajadzības (piemēram, ēdienu, apģērbu, pajumti un veselības aprūpi)	110	5,41	0,86	0,92
8. Uzņemos atbildību par sava bērna finansiālo atbalstu	108	5,44	0,81	0,92
9. Esmu sava bērna rotaļu biedrs vai draugs	110	4,59	1,10	0,91
10. Pavadu laiku ar bērnu vienkārši sarunājoties, kad viņš/a grib par kaut ko parunāt	110	4,56	0,94	0,91
11. Pavadu laiku ar savu bērnu, darot to, kas viņam/viņai patīk	110	4,25	1,05	0,91
12. Uzslavēju savu bērnu par labu uzvedību vai rīcību	110	4,90	0,89	0,91
13. Uzslavēju savu bērnu par kaut ko, ko viņš/a ir labi paveicis	110	4,97	0,87	0,91
14. Saku savam bērnam, ka mīlu viņu	110	4,79	1,45	0,92
15. Iedrošinu bērnu attīstīt viņa/as talantus	109	4,61	1,16	0,91
16. Plānoju sava bērna nākotni (piemēram, izglītību, pulciņus)	110	4,10	1,46	0,91
17. Lasu priekšā savam bērnam	110	3,94	1,71	0,93
18. Apmeklēju pasākumus, kuros piedalās mans bērns (piemēram, bērnodārza pasākumi, sporta treniņi, koncerti)	106	4,58	1,35	0,92
19. Iesaistos ikdienas rūpēs par sava bērna pamatvajadzību un aktivitāšu nodrošināšanu (piemēram, ēdināšanu, aizvešanu uz nodarbībām)	108	5,10	1,14	0,92
20. Zinu, uz kuriem mans bērns iet un ko dara kopā ar draugiem	97	5,26	1,03	0,92

Maģistra darbs “**Tēvu iesaiste pirmsskolas vecuma bērnu aprūpē un audzināšanā, vecāku depresijas simptomi un bērnu uzvedības problēmas**” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: Solvita Kuļikovska _____
(*personiskais paraksts*)

Rekomendēju / nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: Asoc. prof., Dr. psych. Anika Miltuze _____
(*personiskais paraksts, datums*)

Recenzents: _____
(*ieņemamais amats , vārds, uzvārds, personiskais paraksts, datums*)

Darbs iesniegts Psiholoģijas nodaļā 28.05.2019.

Dekāna pilnvarotā persona: vecākā lietvede Ruta Trautmane _____
(*personiskais paraksts*)

Darbs aizstāvēts Psiholoģijas profesionālā maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē 07.06.2019. prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: doc., Dr psych., Baiba Martinsone _____
(*personiskais paraksts*)